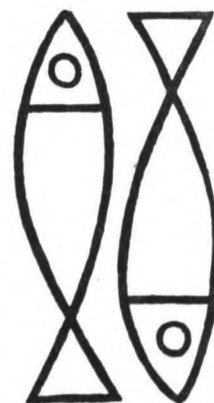

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

God in de historie

(slot)

Het eindresultaat:

**Openb. 7: de verzegelden uit Israël
en de schare die niemand tellen kan...**

Sommigen zijn van mening, dat in Openb. 7 de opening van het zesde zegel even onderbroken wordt. We zouden hier met een soort tussenvisioen te maken hebben.

Het komt me voor, dat dit niet juist is. Want het woordje „daarna”, waarmee dit hoofdstuk begint, en dat ook nog in vs 9 voorkomt, knoopt in het boek Openbaring vaak aan bij het voorgaande, terwijl het tegelijkertijd dat voorgaande verder voert en er a.h.w. een diepere dimensie van laat zien.

We moeten dus Openb. 7 om zo te zeggen „dwars door Openb. 6 heenlezen”.

Johannes **ziet** daarna, maar dat wil niet zeggen, dat wát hij zag, ook daarna gebeurde. Wij kunnen nu eenmaal, beperkt als we zijn, wat tegelijkertijd plaats vindt, slechts achter elkaar **beschrijven**.

Wát zag Johannes daarna? Iets, wat zich reeds tijdens hetgeen Openb. 6 beschreef, voltrok. Het wordt hem „daarna” getoond, dat de Heere in en achter de ellende, die Openb. 6 beschreef, toch doorgaat met de bouw van de Kerk. De nauwe weg van Openb. 6 gaat zich aan het eind, in Openb. 7 verwijden.

Johannes mag nu de Kerk van de Heere Jezus Christus zien.

Hij ziet deze gemeenschap der ware gelovigen onder tweeërlei aspect. Eerst onder het aspect van de verzegeling; en daarna als een gemeenschap, die de volle zaligheid ontvangt.

Eerst dus de verzegelde schare.

Vier engelen staan aan de vier hoeken van de aarde. Ze houden de vier winden van de aarde vast. Deze winden herinneren sterk aan die van Zach. 6 en zinspelen op de vier paarden, die in Openb. 6 genoemd werden. Het zijn verdervende machten, die op het punt staan Gods schepping aan te grijpen en „ons huis” in puin te stoten. Ze staan te trappelen van ongeduld en trekken als felle honden aan de ketting. Heel de wereld, alle vier hoeken ervan, ligt in hun krachtenveld. Ze willen over de aarde stuiven en de hemel bestormen.

Maar... ze mogen hun gang niet gaan, voordat de dienstknechten Gods aan hun voorhoofd verzegeld zijn.

Een vijfde engel ziet Johannes komen: van de opgang der zon, van de plaats van het licht, daar waar eens het paradijs heeft gelegen.

Hij draagt het zegel van de levende God.

De vier engelen mogen nog geen schade toebrengen aan de aarde, noch aan de zee, voordat de knechten van God verzegeld zijn.

Die verzegeling betekent dus een veiligstelling.

Zoals het volk van God in Ex. 12 veilig was achter het bloed van het Paaslam, zo zullen Gods knechten bewaard worden in de ure der verzoeking die over de hele wereld komt. En zoals in Ez. 9 Gods knechten vóór de verwoesting van Jeruzalem door Nebukadnezar werden apart gezet door God, zo worden deze knechten van God onschendbaar gemaakt doordat God hun Zijn eigendomsmerk opdrukt.

Ze ontvangen het zegel van de levende God. We kunnen hierbij, op grond van 2 Cor. 1 : 21

ev.; Ef. 1 : 13; 4 : 30 denken aan de Heilige Geest en Zijn werk.

Voordat de stormen losbreken neemt God Zijn Kerk in bescherming.

Natuurlijk betekent dit niet, dat de kerkleden geen enkel lijden zullen hebben te ondergaan. Openb. 6 : 9-11 zegt het wel anders.

Maar... ze zullen door de ellende niet wezenlijk getroffen worden; zij zullen er doorheen komen. Zij, die echt en waarlijk geloven!

Er staat immers niet, dat alle leden van de stammen van Israël verzegeld zullen worden, zonder enige uitzondering. Maar: uit alle stammen zullen zij, die Gods knechten zijn, bewaard worden.

Om het te zeggen met de woorden van onze vaders: Alle uitverkorenen en die alleen! Uit elke stam een vast getal: een volkomen aantal.

We mogen dit niet individualistisch zien. Want, let erop, deze verzegelden worden verzegeld in samenhang met het stamverband, als leden van Israël, als leden van de geïnstitueerde kerk. Twaalf is toch het getal van de zichtbare, geïnstitueerde gemeente van de Heere.

Welnu: in samenhang daarmee ontvangen Gods knechten de verzegeling.

Ze zijn de gekenden, de verkorenen door de Heere.

We moeten, wanneer we het zo zeggen, met „deze voorkennis van God” geen verkeerde kant uitgaan. We moeten hier niet het paard achter de wagen spannen.

En b.v. onze eigen verantwoordelijkheid geheel verdoezelen.

Want de verantwoordelijkheid van ons, mensen, is in dit hoofdstuk volkomen verdisconteerd. Van de twaalf stammen van Israël, worden er twee gemist: Dan en Efraïm.

Dan was de stam, die reeds in Richt. 16 van God afviel en eigenwillige godsdienst bedreef. Efraïm brak uit jalouzie op Juda, de eenheid van de gemeente uiteen.

Zij, die God niet liefhebben en die de naaste niet liefhebben, die dus niet beantwoorden aan Gods grote doel, worden niet verzegeld.

Wel worden verzegeld alle ware gelovigen, allen die in Christus geborgen zijn.

Terecht zijn de 12 stammen van Israël in Openb. 7 „christocentrisch” bepaald.

De namen staan door elkaar: Juda voorop, Levi temidden van de andere stammen.

We moeten niet denken, dat Johannes, een Jood, de volgorde niet meer precies wist. Zoiets overkomt een Jood zeker nooit.

Deze „willekeurige” volgorde is opzettelijk.

Juda, de stam, die Christus voortbracht... gaat voorop; Levi is teruggetreden voor de grote hogepriester over het huis van God.

We hebben nu tegelijk een antwoord op de vraag, of met deze verzegelden alleen leden bedoeld zijn van het vleselijke Israël. Me dunkt, dat de hele Nieuw-testamentische Kerk is bedoeld, de gemeente, die op de oude stam, Israël, is ingeënt. De Kerk tussen hemelvaart en wederkomst.

God heeft de levende leden van Zijn Kerk veilig gesteld, verzegeld, onschendbaar gemaakt, voordat de stormen losbreken.

Deze Kerk komt voorts ook door de ellende heen!

Want... zij bereikt ook de „overkant”. Dezelfde schare van verzegelden wordt in het vervolg getekend onder het beeld van de grote schare, die niemand tellen kan.

We moeten bij deze schare niet uitsluitend aan de toekomst denken. Er staat: deze schare is bezig óp te komen; en: ze dienen God (tegenwoordig) in Zijn tempel. De processie van deze schare

is aan de gang, vanaf de dag van Christus' hemelvaart.

Ze vormen geen begrafenisstoet, maar een feestvierende menigte: een menigte die het meest uitbundige Joodse feest viert: Loofhuttenfeest. Dan trok men feestgewaden aan, nam een feestruiker in de hand en ging onder blij gezang naar Gods tempel. Om Hem te loven voor de oogst, die voorbij was en om Hem te danken voor Zijn bewaring en leiding gedurende de lange woestijnreis.

Het loofhuttenfeest was geen nationaal, maar een religieus feest: een kerkfeest. Een feest vol dank voor het leven, dat de Heere aan Zijn kerk in het brood en in de woestijn had geschonken.

De Kerk houdt haar processie. De grote schare komt op, uit de woestijn. Dat is de plaats, waar geen leven is, waar de duivel woont. En die Kerk dankt haar God voor het leven, dat Hij gaf en voor de leiding door deze wereldwoestijnen, de grote verdrukking.

Ze zijn door die ellende heengekomen, dank zij het Lam, hun Herder.

Hij was vóór hen de woestijn ingegaan, Hij kende elk pad, iedere uithoek. En Hij was de woestijn dóórgelkomen: Hij ontdekte de weg om er uit te raken.

Hij voert en leidt Zijn gemeente naar de waterbronnen van het leven.

Deze schare, die niemand tellen kan, dankt haar behoud dan ook aan de kracht van Zijn bloed. Niet hun geloof, hun volharding, hun goede werken zijn de reden, waarom ze bij Gods troon aankomen. Maar enkele aan de kracht van Christus' bloed is hun behoud te danken.

Ze hebben hun gewaden wit gemaakt in het rode bloed van het Lam.

Ze hebben vergeving ontvangen in Zijn bloed en vernieuwing door Zijn Geest.

Daarom dienen ze God dag en nacht in Zijn tempel.

Hun dienst is liturgisch bepaald: Allen zijn priesters voor God.

De belofte, die ze ontvangen, is, dat alles weer op zijn plaats komt, dat de oude, goede orde van het paradijs weer wordt hersteld: God in het centrum, engelen en mensen God dienend.

Vandaar, dat deze schare nu reeds Gode lof zingt. En dat de engelen hetzelfde doen. Ze verwelkomen de mensen niet, nu deze weer voor de troon van de Vader een plaats krijgen. Maar ze verheerlijken God voor de oplossing, die Hij geeft.

De engelen spreken van: „onze” God, de God van mensen en engelen.

Alles sal reg kom: het wordt weer goed, zeer goed: de kinderen komen thuis.

Ziehier de uitkomst van Gods wegen. Datgene, waarop onze historie met de vele vragen en wirwarren uitloopt.

God zal alle tranen van hun ogen afwissen...

De zeven zegelen van het boek Openbaring slaan de accoorden aan van de symphonie, die het vervolg ten gehore zal brengen.

En alles loopt uit op het slotaccoord: Vast staat Sion, het zal niet wankelen. Het gaat regelrecht aan op het: God alles in allen.

God in de historie? Ja, Hij is er, en Hij werkt erin. In stilte, onwederstandelijk, onoverwinnelijk. De weg is: recht toe recht aan naar de heerlijke vrijheid van de kinderen Gods.

Dit is niet te zien met vleselijk oog. God werkt zo onopvallend.

Slechts het oog van het geloof ziet God werken. En het houdt vast aan Hem: „Als ziende den Onzienlijke”.

Oldenzaal.

C. Bakker.

„Kerkelijk Leven“

President-curator II

In de Gereformeerde Kerkbode voor Gron., Frl. en Dr. antwoordt ds D. van Dijk op hetgeen we in ons blad op 24 maart schreven onder het opschrift „President-curator“. De lezers zullen zich herinneren dat we daar critiek hadden op het feit dat ds D. van Dijk prof. Veenhof publiek beschuldigde van afwijking van de belijdenis, letterlijk „in strijd met de belijdenis“.

We zijn dankbaar voor het feit dat collega Van Dijk op ons artikel ingaat.

Hij schrijft: niet ik heb prof. Veenhof beschuldigd van afwijking van de belijdenis, maar prof. Veenhof beschuldigde mij: „Hij is begonnen“. Ds Van Dijk bewijst dat aldus: Prof. Veenhof zegt dat het het A.B.C. van de belijdenis is dat alle ware gelovigen tot de kerk behoren. „Dat is totaal anders“ zegt hij dan voorts, „dan wat ik en anderen over de Belijdenis hebben geschreven“. En DUS beschuldigt prof. Veenhof mij en anderen van afwijking van de belijdenis, al noemt hij mijn naam niet.

Collega Van Dijk moge het mij niet euvel duiden, maar dat noem ik een loze redenering. Prof. Veenhof schreef thetisch, bestreed niemand, en noemde metterdaad geen namen en beschuldigde ook niemand. En indien ds Van Dijk prof. Veenhof slechts zakelijk zou hebben weerlegd en geschreven zou hebben: het komt mij voor dat prof. Veenhof op dit punt de geloofsbelijdenis laat zeggen hetgeen ze niet zegt, dan ware geen druppel inkt uit onze pen gevloeid. In die discussie over de belijdenis hadden we ons niet gemengd. Zulk een zakelijke discussie zonder beschuldigingen kan ons slechts verder helpen.

Maar ds Van Dijk beschuldigde: „in strijd, niet met wat ik en anderen over de belijdenis schreven“, maar letterlijk: IN STRIJD MET DE BELIJDENIS.

Bovendien: zulk een beschuldiging is gedaend. In het huidige kerkelijk klimaat doet zulk een beschuldiging veel kwaad. Net als voor 1940 toen prof. Hepp trouwe mannen verdacht maakte in zijn brochures en hun „afwijkend gevoelen“ tekende. Daar dienen we voor te waken, dat „de rechtzinnige leraars niet tevergeefs verdacht worden gemaakt“, zoals de Dordtse synode het stelde in de 164e sessie. De Gereformeerden zijn terecht altijd gevoelig geweest op het punt van de trouw aan de belijdenis. We hebben op dit punt voor elkanders eer en goede naam, bijzonder thans, nu deze beschuldigingen maar publiek worden geuit, te waken. En zeker een curator der Hogeschool heeft hier een taak tegenover de hoogleraren.

Over deze laatste ethische relatie van een curator tegenover een hoogleraar schrijft nu ds Van Dijk dat hij als journalist toch wel schrijven mag tegen de journalist Veenhof?

Hetgeen door niemand ooit is ontkend.

Maar wanneer de collegiale verhouding tussen twee journalisten vervlochten is met de relatie (president) curator-hoogleraar dan legt de laatste betrekking aan de journalist wel beperkingen op. Dat schreven we!

Overigens maakt ds Van Dijk het thans o.i. nog erger dan eerst. Hij schrijft: „De zaak is dus nog in discussie. Daarom is de tijd voor een aanklacht nog (sic!) niet rijp. Natuurlijk zou het zover kunnen komen. Maar zover is het nu nog niet.“ Intussen moge ik eraan herinneren, dat ik niet geschreven heb: ds Van Dijk moet een aanklacht indienen. Ik heb er slechts op gewezen dat hij niet publiek moest beschuldigen. Zeker niet in zijn ambt. Ik schreef slechts over het brengen van de zaak op de vergadering der curatoren: „zijn die het met de mening van de curator van Groningen niet eens, dan is de kous af“ enz. Ik schreef niet over een aanklacht. Bovendien schreef ik dat als ds Van Dijk deze zijn mening: „prof. Veenhof wijkt af van de belijdenis“ voor de curatoren zou gaan brengen dat helemaal niet uitsloot dat hij zich eerst onder vier ogen met prof. Veenhof zou hebben verstaan.

Ds Van Dijk zegt voorts: Als ik een kerkelijke rel zou hebben ontkenend, dan is prof. Veenhof begonnen. Dat heb ik reeds weerlegd.

Tenslotte schreef ik: „Hoe zou men het vinden als een lid van een rechtbank, een kantonrechter b.v. vast in de krant begon tegen de man over wie hij straks recht moet spreken?“

Ds Van Dijk vraagt: maar mag zo'n kantonrechter dan in de krant niet schrijven over de verkeerde uitlegging van een wetsartikel, omdat die man straks wel eens als beschuldigde voor hem zou kunnen staan?

Maar dat is de zaak niet.

De zaak is deze of een kantonrechter reeds in de krant een stroper mag beschuldigen dat hij gestroopt heeft, toen en toen, daar en daar.

Als het eens niet wáár was zou de stroper een klacht kunnen indienen wegens smaad.

Welnu: ds Van Dijk had met prof. Veenhof niet een discussie over de uitlegging van de belijdenis, hij beschuldigde: „In strijd met de belijdenis“. M.a.w. de hoogleraar Veenhof léerde in strijd met de belijdenis en overtrad dus volgens ds Van Dijk, president-curator, de wet.

Ik schreef een en ander maal vanuit de door ds Van Dijk geuite wens „Laten wij zakelijk discussiëren en de Heere bidden dat Hij ons helpe om uit de moeiten te geraken.“

Precies. Zakelijk discussiëren.

Zonder te beschuldigen.

En ik herinner vooral aan de kern van wat ik schreef: „Ja, zegt men, maar publieke zaken dienen publiek behandeld. We vragen: publieke zonden óók? Moet dat via de krant?“

In de kerk geldt reeds de regel dat publieke zonden voor de kerkeraad gebracht worden. Toch niet in de krant? We zijn zo uiterst delicaat als het hoererij of openlijke dronkenschap betreft. Waarom niet als het AFWIJKING van de BELIJDENIS aangaat?“

Die vraag liet m'n geachte collega in zijn beantwoording helaas rusten.

Wat is vrijmaking volgens ds D. van Dijk?

Volgens velen is „zich vrijmaken“ van niet-vrijgemaakten dit dat kerkleden voor hun kerklidmaatschap „bedanken“ om zich vervolgens bij een vrijgemaakte kerk te voegen.

We hebben dat reeds lang bestreden.

En gesteld dat een lid ener andere kerk, zeker als hij de verantwoordelijkheid van een dienaar des Woords heeft, zo niet doen moet. Dat is wel de gemakkelijkste weg, maar hij heeft o.i. de taak de strijd aan te binden op zijn post totdat hij uit de synagoge geworpen wordt. Daar de goede strijd strijden.

Daarom verblijdde het ons zeer in de artikelen die collega Van Dijk tegen prof. Veenhof schreef o.a. het volgende te lezen: Hij schrijft over de „bezwaarden“ verblijdt zich in hun verzet en:

„Zeker, het was beter geweest dat zij zich in de dagen van de Vrijmaking in gehoorzaamheid ook hadden vrijgemaakt...“ „Nu zij dat echter

niet hebben gedaan, moeten wij er ons over verblijden, dat zij zich inspannen om de kerken, waarin zij achterbleven, tot reformatie te brengen.

Stel nu, dat hun dit gelukt, dat de synodale kerken er toe worden gebracht, zich weer te voegen tot een Schriftuurlijk kerkelijk leven; wat dan? Dan zullen wij niet mogen vragen: „Voegt u nu allen, hoofd voor hoofd bij de Vrijgemaakte kerken.“

Zij mogen niet zeggen: Geeft nu uw Vrijmaking op en keert bij ons terug.

Neen, dan gaan wij ieder uit eigen kooi en voegen ons bij elkander. Aldus ds Van Dijk.

Woorden naar ons hart.

En ik denk: ook naar het hart van prof. Veenhof.

Maar moeten die broeders dan óók door onder het juk, waar de synode ds Schoep onderdoor wilden jagen?

We vragen maar.

G. Visee

Gebeden bij promotie

In dit of in een komend nummer van „Opbouw“ zullen de lezers een boekbespreking aantreffen van de dissertatie van dr. Douma. Naar aanleiding daarvan moet mij nog een opmerking van het hart, die met dr. Douma's boek niet te maken heeft en die ik daarom in deze rubriek maak. Ik wilde vragen: is het voor de senaat van de Theologische Hogeschool niet mogelijk de gebeden bij de promoties te herzien? De vraag is wat moeilijk: ik neem aan, dat deze gebeden met grote zorg zijn samengesteld. Het ging mij ook niet als prof. Van Niftrik, die in „Kerk en theologie“ (wat een uitstekend tijdschrift is dat toch, is zeer aan te bevelen voor iedere dominee die in de gereformeerde theologie-inbreder-zin wil bijblijven!) openlijk bekend ze niet mee te hebben kunnen bidden. Ik dacht wel aan die arme promovendus, die in zo'n situatie tot het uiterste gespannen is, ik weet er van mee te praten. Waarom niet eenvoudig een formule gebeden als: in de Naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest? Of een korte christelijke openingsformule zoals aan de Vrije Universiteit gebruikelijk is? Nu bidt de rector ongeveer het gebed voor de predikatie, aangepast aan een promotie. Ik hoop, niet het minst met het oog op komende promovendi, dat hier nog eens verandering in komt.

R. H. Bremmer

Kuyper, Schilder en Douma

J. Douma. **Algemene genade. Uiteenzetting, vergelijking en beoordeling van de opvattingen van A. Kuyper, K. Schilder en Joh. Calvijn over „algemene genade“.** Uitgave Oosterbaan en Le Cointre, Goes, 1966. 381 blz. Prijs f 24.50.

Vrijdag 25 november 1966 promoveerde aan de Theologische Hogeschool tot doctor in de theologie ds. J. Douma, gereformeerd predikant te Rijnsburg. Het was een mooie middag, die promotie: de jonge doctor en de senaat van de Theologische Hogeschool kunnen er met voldoening op terugzien. En nu ligt het proefschrift ter beoordeling voor ons. Prof. Veenhof heeft er in „Opbouw“ van 2 december al een algemene bespreking van gegeven. Hij heeft de verdiensten van dit proefschrift terecht naar voren gebracht: de heldere stijl; het recht doen aan degenen die de auteur kritiseert; de belezenheid in de stof. Het zij ons thans vergund een wat kritischer toon te laten horen. Reeds op de promotie zelf brachten wij enkele punten naar voren, we willen die kritiek in dit artikel nog wat verder uitwerken. Het doet uiteraard niet af aan de waardering, die we voor deze studie hebben; we komen ook niet verder, als we elkaar alleen lof toezwaaien. Dr. Douma heeft dat zelf nog onlangs in praktijk gebracht door een boek van prof. Veenhof kritisch te bespreken.

1. We hebben hier met een interessant boek te doen. Allerlei kwesties, waarover in de dertiger en veertiger jaren veel werd geschreven en gepolemiseerd, komen hier aan de orde. Het zwaartepunt van deze studie ligt in de leer van de gemene gratie, zoals die door dr. Abraham Kuyper is uitgewerkt. Douma geeft eerst een overzicht van Kuypers gemene-gratie-leer, behandelt daarna de kritiek, welke K. Schilder daarop uitbracht en eindigt het thetisch deel van zijn studie met een overzicht van de gedachten van Johannes Calvijn op dit punt, vooral uit diens Institutie. In het tweede deel geeft hij een vergelijking van deze drie theologen op het punt van de algemene genade en tenslotte komt hij tot een beoordeling. Douma staat milder tegenover Kuyper dan K. Schilder. Schilder wilde, strikt genomen, van geen algemene genade weten. Hij

bezag de opbloei van de menselijke cultuur en de conservering van de wereld, ook na de zondeval, vanuit Gods verkiezing en verwerping. Het feit, dat God na de val de wereld conserveert en instandhoudt, is voor Schilder geen algemene genade, maar het substraat voor zegen en vloekbediening. Zegen ontvangen de uitverkorenen. Van genade ten aanzien van verworpenen kan niet worden gesproken. Voor hen is wat zij van God ontvangen ten vloek. Terwijl Kuyper de particuliere genade laat opkomen uit Christus als Verlossingsmiddelaar, laat hij de gemene gratie opkomen uit Christus als Scheppingsmiddelaar. Van dit onderscheid wil Schilder niet weten. De cultuurprestaties van de gelovigen komen op uit Christus als Verlossingsmiddelaar, van een algemene genade als categorie is bij Schilder geen sprake. Bij Calvijn liggen de dingen weer anders. Hij spreekt onbevungen van gaven der algemene genade Gods jegens ongelovigen en verworpenen. Hij heeft, evenals Schilder, echter ook oog voor de toorn Gods jegens de verworpenen. Bovendien legt Calvijn, evenals Schilder, een sterk accent op het bezeden van de gaven der algemene genade door de ongelovigen. In zekere zin staat Schilder tussen Kuyper en Calvijn.

Dr. Douma wil met Kuyper en Calvijn wel van algemene genade spreken. Daarin verschilt hij van Schilder. Maar mét Schilder wil hij oog hebben voor Gods toorn en oordeel en voor het ten onderhouden van Gods gaven door de ongelovigen. Hij wil — en dat tegenover Kuyper — van de algemene genade niet spreken als een dogma. Dat deed Calvijn ook niet.

Het proefschrift is ook daarom interessant, omdat de auteur bij de bespreking van Kuypers gemene-gratie-leer tegelijk brede aandacht schenkt aan wat anderen, als Van Ruler en Rothuizen daarover in kritische zin schreven. Hij wijst hun kritiek in het algemeen af.

2. Het zwaartepunt van onze kritiek ligt in de weergave en de beoordeling van Kuypers gemene-gratie-leer. Hier ligt trouwens het zwaartepunt van het boek. Dr. Douma begint met Kuyper en beoordeelt hem — samen met de kritiek

van Schilder op Kuypers — tegen de achtergrond van Calvijn. Nu is dr. Douma niet de eerste, die breed Kuypers gemene-gratie-leer analyseerde. Vóór hem hebben Van Ruler (z.j.), S. J. Ridderbos (1947) en W. H. Velema (1957) zich al met Kuypers intensief bezig gehouden. Mijn bezwaar is, dat we, vergeleken met de vorige studies over Kuypers, met Douma niet verder komen. Dezelfde exposees als bij S. J. Ridderbos en bij W. H. Velema komen we bij Douma tegen. In hoofdzaak sluit hij zich trouwens bij Ridderbos aan. Natuurlijk, de analyse is hier en daar nog wat verwijderder. Toch komt b.v. de gedachte van de „brede predestinatie” — volgens Kuypers is het „rijk der gemene gratie” ook in de predestinatie opgenomen en niet alleen het persoonlijk lot van verkorenen en verworpenen — „al bij S. J. Ridderbos voor”, al schenkt Douma er breder aandacht aan. We lezen in Douma's boek nog eens opnieuw Kuypers beschouwingen over het optreden van de algemene genade als categorie naast de particuliere genade; over Christus als Scheppingsmiddelaar en Verlossingsmiddelaar; we zien opnieuw hoe moeilijk en ingewikkeld in Kuypers denken de verhouding tussen algemene en bijzondere genade ligt. We worden er opnieuw mee geconfronteerd, hoe Kuypers toch wel zeer constructief een cultuurvisie opbouwde, die zich ver van het evangelie verwijderde. Ik had Douma's analyse van Kuypers veel kritischer willen zien, dan was zijn beoordeling ook kritischer geworden. Misschien ben ik nog wat te veel leerling van K. Schilder en ligt diens „erfenis” mij wat nader aan het hart dan Douma: in ieder geval ben ik weinig enthousiast voor deze voorzichtige Kuyperr restauratie.

Daarom ben ik niet overtuigd door wat Douma tegen Van Ruler inbrengt, als deze Kuypers verwijt dat diens wedergeboorteleer spiritualistisch is. Douma zegt zelf, dat Kuypers wedergeboorteleer een spiritualistische trek vertoont, omdat bij hem de wedergeboorte onmiddellijk geschiedt (86). Dit had hem moeten waarschuwen. Wie het Woord uitschakelt als middel ter wedergeboorte (Zondag 25!) en dit onmiddellijk door de Geest laat doen, is ver verwijderd van wat de Schrift zegt over het evangelie als kracht Gods tot zaligheid. Die dringt ook het Woord Gods van zijn centrale plaats in het leven van de christen. De citaten welke Douma op blz. 84 tot 86 tegen Van Ruler aanvoert, hebben weinig bewijskracht. Op blz. 85 geeft hij een citaat, waarin Kuypers zelf zegt, dat de „zelfreiniging” van de zondaar zich „voornamelijk op het terrein der gemene gratie bevindt” en spreekt Kuypers van „menging” van de particuliere en de gemene gratie. Hier is de analyse van Kuypers m.i. lang niet kritisch genoeg. Wie dit gedeelte bij Kuypers zelf naleest (II, blz. 331 vlg.) staat versteld van de wijze, waarop Kuypers wel de eigenlijke onmiddellijke wedergeboorte laat opkomen uit de particuliere genade, maar tegelijk de verdere „zelfreiniging” van de zondaar zich op het gebied van de algemene genade laat voltrekken. Volgens mij kunnen zulke plaatsen niet tegen Van Ruler worden aangevoerd, maar zijn ze een geducht wapen in de hand van Van Ruler.

Heeft Rothuizen wel helemaal ongelijk, als hij bij Kuypers de grondslag gelegd ziet voor de moderne secularisatie van het leven? Was het niet Bavincks klacht tegen het einde van zijn leven, dat de gemene-gratie-leer tot verwereldlijking leidde? Indien Douma scherper in zijn analyse had doen uitkomen, dat de algemene genade bij Kuypers een **eigen categorie** is naast de bijzondere genade, dan had hij wat voorzichtiger tegenover deze stelling van Rothuizen gestaan en hem beter in de consequenties, die hij daaruit trekt, kunnen weerstaan. Nu noemt Douma het de „kracht” van Kuypers, dat hij een brede predestinatie leert. Wie echter de door Douma genoemde plaatsen bij Kuypers naleest (II 105 vlg.) staat toch even te kijken, dat Douma Kuypers hier bijvalt. Deze betoogt daar nl. dat het menselijk geslacht „als zodanig wordt herschapen”, en dat ook de gemene gratie in de predestinatie is opgenomen. Dit zijn speculatieve gedachten, waartegen rond 1905 Lindeboom en de zijnen al opponeerden. Even later zegt Douma (304), dat de Heilige Schrift niets weet van „een ontluiking van het totale scheppingsleven” als zelfstandig motief in de predestinatie Gods. Accoord: maar waarom dan zoveel goede woorden over die „brede predestinatie”?

3. Wat was het diepste motief voor Kuypers gemene-gratie-leer? Dit is een belangrijke vraag, waarover in de gereformeerde theologie in breder zin nog geen eenstemmigheid heerst. Het antwoord hierop hangt samen met de totale beoordeling van Kuypers theologische positie. Op

dit punt stelt het boek van Douma m.i. teleur. Douma noemt enkele punten: afronding van Kuypers levens- en wereldbeschouwing, handhaving van de diepte van de zondeval, het politieke oogmerk. Is dit voldoende? W. H. Velema heeft in zijn kritiek op Douma's boek²⁾ erop gewezen, dat hier beslist een leemte is en we stemmen hem dat toe. Men hoeft het nog niet met Velema's visie op Kuypers „dialectische” genadeleer zoals hij die ontwikkeld heeft in zijn boek over de leer van de Heilige Geest bij Abraham Kuypers, in alle opzichten eens te zijn, om toch te erkennen dat hij belangrijke aspecten van die genadeleer heeft blootgelegd. Kuypers was een verbazend constructief denker: men staat soms te kijken, dat zijn tijdgenoten dat alles voetstoots hebben geslikt. Wie de moed had ertegen in te gaan, zoals Lindeboom, stond al heel gauw in een verdachte hoek. Er zitten ook verrassend schriftuurlijke motieven in Kuypers denken. Het is het goed recht van dr. Douma daar met nadruk de aandacht op te vestigen. Dat mag echter onze kritische zin tegenover het geheel niet verzwakken. En daarom had ik graag een plaatsbepaling gezien van de eigenaardige ontwikkeling, die de gemene-gratie-leer in het geheel van Kuypers denken kreeg.

Men moet niet vergeten, dat Kuypers met zijn artikelen over de gemene gratie (en later zijn boeken) kwam na 1890, toen de Doleantie achter de rug was en de Vrije Universiteit gesticht. Bovendien verscheen in diezelfde tijd zijn Encyclopedie. Haitjema heeft niet opgehouden erop te hameren, dat Kuypers het cultuurvraagstuk wilde oplossen zonder de kerk met haar prediking des Woords centraal te stellen. Op dat punt (en op meer!) is er tussen Haitjema en ons nauwe aansluiting. Doordat Kuypers echter de ontwikkeling van de cultuur plaatst op het terrein van de gemene gratie, heeft hij deze losgemaakt van de particuliere genade en moet hij die schade inhalen vanuit de christelijke organisaties. De grote kloof tussen de gereformeerden en de hervormd-confessionelen is het laatste kwart van de vorige eeuw — juist door deze visie van Kuypers ontstaan. Het wordt tijd, dat we als hervormden en gereformeerden de inventaris van de negentiende eeuw gaan opmaken. Ik had graag gezien, dat het boek van Douma ons daarbij wat meer hulp had geboden.

4. Veel sterker dan het gedeelte over Kuypers vind ik wat Douma over Schilder schreef. Hij is geen leerling van K. Schilder in eigenlijke zin: hij werd ingeschreven als student in 1951. Daardoor misschien is hij in staat geweest zo onbevengingen over Schilder te schrijven en kritiek op hem te oefenen. Ik heb tot mijn eigen onderrichting nog eens mijn beoordeling van het boek van Berkouwer over „De voorzienigheid Gods” uit 1950 gelezen. Berkouwer kritiseerde in dat boek in grote lijnen Schilder op dezelfde manier als Douma thans. Ik had er toen geen goed woord voor! Zo op en top was ik toen nog Schilderleerling! Overigens: ik denk nog altijd met liefde en dankbaarheid aan hem terug. Hij heeft ons Kuypers kritischer leren lezen dan Douma thans deed. Dat neemt niet weg, dat ik wel Douma's afwijzing van Schilders benadering van het cultuurvraagstuk vanuit de dubbele predestinatie kan delen. Deze, aldus Douma, mag ons er niet toe brengen „naast de eeuwige liefde Gods jegens zijn uitverkorenen, ook van een eeuwige haat jegens de verworpenen te spreken” (295). Inderdaad: wie na jaren Schilders uitspraken over deze vraagstukken, zoals ze door Douma bijeen gelezen zijn, nog eens naleest verbaast zich thans over het constructieve van dit alles. Met een enorme denkkraft en consequentie berekende Schilder het cultuurvraagstuk vanuit de zegen- en vloekbediening met als achtergrond de dubbele predestinatie. Schilder is in de loop van zijn leven steeds meer rationaliserend gaan werken.

In 1930 bereikte hij reeds een hoogtepunt met zijn „Christus in zijn lijden”. Tot dat jaar was hij vooral exegeet. Daarna wordt hij meer dogmaticus, ook in overeenstemming met zijn benoeming in 1933. Vooral na 1940 raakte hij met zijn denken in scholastieke onderscheidingen vast. Men kan die ontwikkelingsgang ook aflezen uit zijn preken in de Verzamelde Werken. Die uit de tijd na de vrijmaking zijn exegetisch en homiletisch lang niet zo fris als die van vóór 1940. Het is mij — historisch gezien — nog een raadsel, hoe hij zich zo ontwikkeld heeft.

Het doet mij deugd, dat dr. Douma in zijn studie zulk een goede plaats geeft aan theologen als Haitjema en Berkouwer. Daarmee komt de vrijgemaakte theologie uit de beklemming, waar-

in ze jaren heeft gezeten. Douma verdedigt Haitjema op een belangrijk punt van diens Kuyperskritiek tegen S. J. Ridderbos. Hij doet dat goed geargumenteerde. Als S. J. Ridderbos het uitgangspunt van Kuypers nl. een zelfstandige algemene genade naast de bijzondere, bijvalt, zegt Haitjema: „In 't brein van Calvijn en andere Geref. patres kwam deze gedachte niet op” en Douma neemt het hier voor Haitjema op (316). Zo neemt hij ook in grote lijnen de kritiek van Berkouwer uit 1950 over. Het is daarom theologen als Herman Ridderbos en Kuitert te gunnen, dat zij met deze studie ingenomen zijn! Er is op dit punt onder ons wel iets veranderd de laatste jaren, we komen verder. Ik denk aan de kritiek, welke G. Visee in het begin van de vijftiger jaren op Schilder oefende in het verband van zijn studies over het antropomorfe spreken Gods. Daar stak toen een stormpje over op. Thans voert Douma Visee als een belangrijk getuige à charge aan en zelfs Kuitert en J. T. Bakker ontbreken niet op dit appèl (296, 331). De naam van Kuitert is in staat enigen in onze kring in gevechtshouding te plaatsen. Des te meer waarderen wij het, dat Douma hem als getuige à charge bij zijn kritiek op Schilder aanvoert.

Interessant is het overzicht, dat Douma van Schilders ontwikkeling geeft op blz. 185 vlg. In 1932 ziet Douma bij Schilder een scherpe wending komen met zijn bekende opstel „Jezus Christus en het mensenleven” uit dat jaar. Hij voer van nu af een scherpe anti-gemene-gratiekoers. Douma zoekt daarvoor de oorzaak in Schilders strijd voor de ware kerk (199). Op beide fronten, zowel op dat van de algemene genade als dat van de kerk, vocht Schilder van nu af tegen het funeste woordje „nog”. We hebben „nog” zoveel goeds in de cultuur en we hebben het „nog” zo knus in ons pluriforme kerkje. Ik vraag mij echter af of dáár de oorzaak ligt voor Schilders wending. Ik dacht, dat die dieper te zoeken was en dat zijn wending op beide fronten één gezamenlijke oorzaak had. K. Schilder schreef het genoemde artikel in 1932. Het barthianisme met zijn felle kritiek op de bestaande christelijke organisaties won in die tijd in Nederland snel veld. Schilder was een bijzonder begaafd en oorspronkelijk theoloog. Hij moet begrepen hebben, dat de door Kuypers gelegde grondslagen voor het christelijk leven (gemene-gratie-leer, pluriformiteit) het niet konden houden tegen Barth en zijn volgelingen. Hij poogde toen die fundamenten te herzien en te versterken. Zo kwam hij o.i. tot zijn kritiek op Kuypers. Het blijft Schilders grote verdienste, dat hij in de dertiger jaren tegen zulke vastgeroeste meningen als die van Kuypers in gereformeerde kring heeft durven opkomen. Het „zat” trouwens in de lucht. Men denke aan S. G. de Graaf, een oorspronkelijk theoloog uit de dertiger jaren, door Douma terecht herhaaldelijk genoemd. Schilder zocht de versterking van de grondslagen van het gereformeerde organisatie- en culturele leven, zoals het destijds bestond, vooral in het terugvoeren van de cultuurarbeid der christenen op de wedergeboorte. Méér nog dan Kuypers was hij theoloog van de wedergeboorte. Men denke b.v. aan zijn opkomen voor de presentia salutis (de tegenwoordigheid van het genadewerk) in zijn rede bij de Afscheidingsherdenking in 1934. Hij zocht toen in de wedergeboorteleer van Dordrecht hét verweer tegen het barthianisme. Belangrijk acht ik ook, dat Douma op de invloed van Hoeksema op Schilder wijst. Berkouwer deed dat eveneens, al in 1950. Er is toch meer samenhang tussen Schilders terugvallen op de parallelie van verkiezing en verwerping in zijn latere jaren en het werk van Hoeksema dan in onze kringen wel is gedacht. En Hoeksema was een geweldig supralapsariër. Uiteindelijk staan we dan ook in vraagstukken als deze weer voor zeer oude probleemstellingen: het zijn de kwesties van supra- en infralapsarisme, die de gereformeerde theologie eigenlijk sinds Dordrecht niet te boven is gekomen. Is er geen reden heel deze probleemstelling eens kritisch te gaan bezien, zoals Woelderink bepleitte in zijn studie over de uitverkiezing?

We eindigen met dr. Douma nogmaals hartelijk te feliciteren. Onze kritiek wilde niet anders dan die felicitatie onderstrepen. R. H. Bremmer

¹⁾ S. J. Ridderbos, *De theologische cultuurbeschouwing van Abraham Kuypers*, 1947, blz. 69 (gemene gratie en raadsbesluit). Voor ds. Joh. Francke is dit een „nieuw element” in de analyse (G. Gezinsblad, 15/12/66). Zie echter S. J. Ridderbos t.a.p.

²⁾ Zie voor W. H. Velema's kritiek: *De Wekker*, 76ste jaarg., no 15 en 16.

EEN VUILE VERRADER ¹⁾

Er is een taal waarin we rustig met elkaar discussiëren, maar zodra de emoties heftig worden verandert de taal, we zeggen gauw te-veel.

We zouden kunnen spreken van een aparte 'conflictstaal'. We kennen die maar al te goed, de woorden zijn zwaar geladen, de uitroepetekens talrijk, de dilemma's vlijmscherp. Men rekent met elkaar af, men zet er een punt achter men plaatst de tegenstander voor de keus: buigen of barsten.

We komen deze taalsoort in allerlei gesprekken en discussies tegen. Meestal kijken we er wel doorheen, kunnen we zulke taal ontmantelen om bij de zaken waarover het eigenlijk gaat te komen.

Zo er al lust is om op een dergelijk gesteld artikel in te gaan, dan is het eerste karwei de kwesties terug te brengen tot de juiste proporties.

Enigszins anders staat het als het godsdienstige zaken betreft. Wat doorgewoond heftige conflictstaal is krijgt dan gauw de allure van profetische taal. Iemand die met betrekking tot een ander onderwerp 'nijdig' doet is nu 'heilig-verontwaardigd'. Het spreken of schrijven krijgt een diepe ernst. En de heiligheid van de verontwaardiging heiligt alle taal-middelen. Hoon en spot, het mag allemaal. Argumenten moeten wijken voor de schouwende taal: ik zie wat jullie allemaal niet zien.

In deze stijl en op een dergelijke 'hoge toon' schrijft de luchtmachtpredikant J. H. Diekerhof over 'krijgsmacht en kerk' in zijn boek 'Een vuile verrader'. Wat hij met dit boek wil is mij niet geheel duidelijk. Als hij beroepsmilitairen een dienst had willen bewijzen, dan getuigt de wijze waarop hij dit doet nu niet bepaald van een psychologisch juiste aanpak. In ieder geval zijn de anti-militaristen erg enthousiast bij monde van hun nog altijd militante dr Buskes, maar voor hen had Diekerhof niet naar de pen behoeven te grijpen.

Diekerhof is een warm verdediger van het atoom-pacifisme. Hij heeft zich volledig achter het bekende rapport van de hervormde synode geschaard en heeft gevochten voor een erkende plaats binnen de geestelijke verzorging met het recht dit standpunt inzake de kernbewapening als Evangelische boodschap uit te dragen.

In dit boek wil hij duidelijk maken dat de kerk het 'neen' tegen de kernwapens moet handhaven en tegelijk haar taak van geestelijke verzorging moet vervullen, solidair met de mensen, die het vuile werk opknappen.

Dus: wel in het leger, maar niet van het leger.

Legerpredikant-zijn mag niet betekenen instemmen met het krijgsmacht-apparaat. Om dit standpunt te verduidelijken bekijkt Diekerhof vanuit zijn achttienjarige ervaring de krijgsmacht. Hij steekt de draak met de show van parades, uniformen tot en met de militaire begrafenis.

Hij noemt die show: „exhibitionisme, oneerbaar vertoon van de potentie tot doden, verminken en vernietigen, de smerigste vorm van exhibitionisme die bestaat”.

Bij het leger hoort de 'apartheid', die op alle mogelijke manieren wordt geaccentueerd. De schrijver constateert een gebrek aan nuchterheid en volwassenheid in al dat militair vertoon. Ook de krijgstuicht is een gevaarlijke zaak volgens Diekerhof. Met wat vlotte grepen in het reglement betreffende de krijgstuicht maakt hij duidelijk dat het 'bevel is bevel' wel degelijk de dienst uitmaakt, alle schone woorden ten spijt. Soldaten zijn maar al te vaak slachtoffer van machtswellust, dwaze pietluttige bevelen van grillige meerderen.

Verder laakt de schrijver het totalitair karakter van het leger. De dienst legt beslag op de totale mens om die te 'vormen' en te trainen tot gevechtbereide soldaten. Tot het effectief doodmaken van vijanden. In deze opleiding past de voorlichting die de soldaat er van moet doordringen hoe vijandig de vijand wel is en hoe hoog de waarde van datgene wat hij dient te verdedigen. Dat de geestelijke verzorger in dit beleid een welkome steun is — hij wordt dan beschouwd als moreelofficier — is begrijpelijk. Godsdienstoorlogen zijn het felst gestreden; te weten dat men staat voor 'een heilige zaak' is een geweldige drijfkracht.

Zo stelt de krijgsmacht zijn onverbiddelijke eisen en wee de man die ze niet eerbiedigt. De

kerk heeft maar in dit gareel van totalitaire verzorging mee te lopen, anders is ze militair gezien overbodig, ja erger, tegenwerkend. Dat in zo'n samenleving van werkelijke democratie geen sprake kan zijn is voor de auteur een uitgemakte zaak. De militaire filmkeuring en de wijze waarop de hoofdlegerpredikant, ds B. A. Bos, in 1963 zich keerde tegen het uitdragen van atoompacifistische opvattingen binnen de geestelijke verzorging zijn daar de bewijzen van.

Maar nog is het beeld niet compleet, de faktor 'macht' wordt nader bekeken. Het omgaan met wapens geeft een machtsgevoel dat ook in vrede tijdsteden bedenkelijke vormen kan aannemen.

En de politieke opvattingen onder officieren doen de deur dicht.

Lid-zijn van de P.v.d.A. is verdacht en dat is ondemocratisch.

Het ergste is dat geweld en oorlog zo vanzelfsprekend worden aanvaard in het leger. Uit de passages over dit punt blijkt wel dat het voor Diekerhof allemaal heel eenvoudig ligt. Met bewonderenswaardig gemak zet de schrijver enkele problemen van wereldformaat op hun plaats.

Voordat de kerk met betrekking tot de krijgsmacht wordt bekeken beluisteren we Diekerhof's droom van „de witte dienst”. Een leger, dienstplichtig, dat met schoppen en houwelen, bulldozers en draglines staat aan die fronten waar de nood ten hemel schreit. Een leger dat in West en Oost, in Zuid en Noord kan worden ingezet in dienst van de vrede.

Nederland als kleine mogendheid kan het machtsevenwicht toch niet verbreken en kan zich deze witte dienst dus veroorloven.

Wat de kerk betreft, die heeft een roeping en de overheid biedt gelegenheid om die in het leger te volgen. Is dat geen risico van de overheid? Met name gezien de wijze waarop de ned. hervormde kerk die roeping heeft geformuleerd in haar herderlijk schrijven over oorlog en vrede en later in 'Het vraagstuk van de kernwapenen'?

Ja, zegt Diekerhof, want „als de kerk werkelijk haar roeping volgt, dan blijft niets en niemand buiten schot en dan, maar ook dan alleen, neemt de overheid een risico als zij de poorten van de krijgsmacht voor de kerk openstelt”. Met andere woorden, alles wat de schrijver over de krijgsmacht gezegd heeft mag hij zeggen vanuit de vrijheid van het Evangelie. De kerk behoeft de totalitaire tendens, de doelstellingen van de verzorging — gevechtsbereidheid aankweken — etc. niet te accepteren.

Maar, en nu komt de grote teleurstelling van de auteur aan het woord, de kerken, met name de hervormde kerk, zijn hun roeping niet trouw gebleven, integendeel, ze zijn na fiere krachtige herderlijke woorden teruggekeerd tot de weg van het compromis, de verderfelijke aanpassing.

Na het moment van de profetische taal is men weer overgegaan op de vrijblijvende toon, waar niets en niemand door verandert.

De overheid behoeft niet in paniek te raken, want met zo'n kerk neemt zij geen enkel risico. De overheid had dit wel door en was dan ook uiterst tolerant tegenover de atoompacifistische dominees. Alzo niet het instituut van de geestelijke verzorging, dat trok van leer. Na een hoofdstuk 'Volle dagen', aanbevolen aan hen die menen dat legerpredikanten niets te doen hebben, worden de krijgsmacht dominees 'bekeken'. En hoe spijtig het mag klinken, de schrijver kan zich niet veroorloven een toontje lager te zingen, maar op dezelfde hoge toon als in het voorgaande moet hij de heren er van langs geven. Konformisten zijn het, ze straalden als groze apen in hun nieuwe uniformen. En dan hun sterren en balken. Sterke benen die al die weelde kunnen dragen — en ze hebben geen sterke benen.

Spoedig heeft de duivel der hiërarchie hen in zijn klauwen; ze vergroeiën met het militaire apparaat. Ze staan niet meer in de vrijheid van het Evangelie. „Alles is veilig bij de geestelijk verzorger: de krijgstuicht, het moreel, de middelen om gevechtsbereidheid op te voeren, het totalitairisme en het geweld.” Diekerhof schrijft een paar pagina's verder: „Men zal mij stellig verwijten, dat ik chargeer, het zij zo, dit verwijt is nu eenmaal de handigste methode om een charge te pareren. Dit verwijt zal echter niets

kunnen afdoen van de feitelijke situatie, namelijk dat de geestelijke verzorging een konformistische zaak is.” Zo'n uitspraak is in het taalveld van het conflict een wapen ter 'afschriking'!

Zo zijn de helden, nou ja, gevallen, dat in ieder geval.

De organisatie van de geestelijke verzorging is ook schuldig aan die val en Diekerhof bepleit dan ook een radicale reorganisatie. Tussen haakjes, alle interkerkelijke samenwerking ten spijt, heeft de hervormde synode alvast maar een reorganisatieplan goedgekeurd. Zo gaat dat tegenwoordig.

We zijn intussen wel benieuwd geworden hoe Diekerhof de taak van de geestelijke verzorger ziet. Welnu, aan de roeping van de kerk mag niet tekort gedaan worden, maar „wie tot dienstweigering wil oproepen binnen de krijgsmacht, kan noch door de overheid noch door de kerk tot de geestelijke verzorging van militairen worden toegelaten.” „Zelfs als de kerk de krijgsmacht geheel zou afwijzen, dan nog zou de overheid er op moeten kunnen rekenen, dat die loyaliteit betracht wordt.” Je onderwerpt je dan aan een orde, zonder die goed te keuren. Het gaat immers om mensen, die je nooit in de steek mag laten, doe je dat wel, dan ben je een 'vuile verrader'.

Zo staan in het leger brengt spanning mee, trouwens waar is die spanning niet voor een christen? Hier ligt de keus: „of we gaan de weg van de spanning op of de rustige, maar doodlopende vluchtweg van onze vanzelfsprekendheden en van konformisme.”

De eerste weg is de opdracht en dus ook de enig mogelijke weg.

Diekerhof maakt het niet gemakkelijk zijn boek te beoordelen.

Zijn wijze van poneren sluit eigenlijk discussie uit.

Toch willen we een paar opmerkingen maken.

Ik ben het geheel eens met de schrijver als hij stelt dat het Evangelie alles en iedereen onder zijn critiek stelt. Maar als dit voor Diekerhof gaat betekenen dat het de dienaar der kerk is, die deze kritische toetssteen hanteert, dan ontmoeten we hier een vorm van bedillerig kerkisme. Dit is de aloude voorgedij van de kerk in een moderne vorm, namelijk in de vorm van een alomtegenwoordige, theologische (kerkelijke) ethiek, niet alleen in hervormde kring hoog geprezen. Eigenlijk is het zo antiek rooms als het maar zijn kan; het lijkt me een gevaarlijke vorm van totalitairisme.

Het is wel erg suggestief om alles onder te brengen onder de noemer van het Evangelie, maar in feite schuilen er heel wat theologische beschouwingen onder het gras. Het was eerlijker geweest dit te stellen, want op de manier van Diekerhof wordt de discussie over de kernwapenen en het leger onmogelijk gemaakt. Het wordt eenvoudig niet toegelaten dat men vanuit het Evangelie anders over deze zaken denkt dan de atoompacifisten.

Diekerhof verwijt de hervormde synode dat zij haar radicale 'neen' tegen de kernwapens weer heeft ingeslikt, althans heeft doen verstommen door de weg van het conformisme, de vrijblijvendheid.

De vraag is of de moeilijkheid niet schuilt in het standpunt zelf. Immers een kerk, die het recht van geweld — des-noods — nog erkent, maar het recht van atomair geweld ontkent moet wel een alternatief bieden. Het voorstel de conventionele bewapening — en dat is ook geen grapje zegt Diekerhof terecht — op te voeren is door deskundigen als onwezenlijk van de tafel geveegd. En nu komt het probleem. Nu staan er maar twee wegen open: of zeggen: dan geen bewapening; dat is de keus voor het praktisch antimilitairisme. Sommigen hebben deze conclusie dan ook willen trekken uit het rapport. Of zeggen: dan maar leven met de bom en hard werken aan ontwapening.

Maar dit is een stap terug, het 'neen' is geen echt neen meer.

Waar nog bij komt dat het hebben van kernwapenen met de overtuiging ze nooit te mogen en willen gebruiken een 'hebben-van-niks' is.

We zien hoe de schrijver, radicaal als hij is, de laatste weg niet op wil en wel terecht moet komen bij een antimilitairisme.

Van de Wereldkerk

Het is deze antimilitaristische houding van waaruit hij de krijgsmacht bekijkt. Door deze bril wordt beroepsmilitair een militarist.

Om dit beeld te staven gebruikt hij soms persoonlijke ervaringen, waarbij het altijd moeilijk uit te maken is in hoeverre ze incidenteel of symptomatisch zijn. Soms ook nogal formele interpretaties van reglementen en de verzorgingshandeling, die m.i. in de praktijk heel anders fungeren. De werkelijkheid van het leger en van de officieren en onderofficieren is veel genuanceerder. Bij het lezen van bepaalde passages kreeg ik sterk de indruk, dat Diekerhof zich keert tegen toestanden, die achterhaald zijn. Veel te weinig honoreert de auteur de discussies in het leger over het leger en de verhoudingen binnen dit verband. Zeker, het is altijd goed als iemand wijst op gevaren die een bedrijf bedreigen; niemand zal ontkennen dat er ontstellende staaltjes van 'bedrijfsblindheid' voorkomen.

Maar als Diekerhof spreekt over „exhibitionisme van potentie tot doden” dan vind ik dat een aardige kreet, die me sterk herinnert aan J. B. Charles, die me echter meer vertelt over Diekerhofs visie dan over militair vertoon. Hij maakt zich wel wat erg gemakkelijk af van de preventieve functie van wapenen en dat leidt tot vertekening.

De betekenis van wapen-macht moet helder en scherp worden omschreven, anders wordt het spreken over het leger een karikatuur. Dit lijkt me, ook een van de zwakste punten van het hervormde kernwapenrapport.

De uitspraak „maar wapens hebben enkele eigenaardige eigenschappen. Ze schreeuwen er permanent om verbeterd, vernieuwd en vermenigvuldigd te worden. Verder plegen wapens de mensen te fascineren en hen ertoe te verleiden ze te gebruiken ook”, is een staaltje van psychologische 'oorlogvoering'. Verdediging wordt hier door de schrijver herleid tot militarisme.

En wat de geestelijke verzorging betreft, we zullen de beschuldigingen van konformisme en kritiekloosheid maar laten voor wat ze zijn.

Nuttiger lijkt me in te gaan op Diekerhofs eigen visie hoe het wel zou moeten. Hij wil met een radicaal 'neen' tegen de moderne bewapening (en organisatie?) 'bij de man blijven'.

Kan dat? Al vele malen is gezegd: dat kan niet; de schrijver laat het in zijn boek de hoofd-luchtmachtspredikant zeggen, zij het niet als algemene uitspraak, hij zou het zelf niet kunnen.

Wanneer 'niets en niemand buiten schot blijven' in de geestelijke verzorging, als het radicale 'neen' als eis van het Evangelie op tafel komt, wat moeten die mannen dan **doen**?

De vanzelfsprekendheid van de zonde in de wereld kan geen argument zijn om toch maar te blijven mee doen. Zelf zegt hij ook, de vrije meningsuiting moet leiden tot beslissingen in **vrijheid**, óók in de krijgsmacht. Maar als geestelijk verzorger heb je de beslissing vanuit het Evangelie aangewezen. Als je 'nee' zegt mogen je handen geen 'ja' doen. De militair, die het Evangelie aanvaardt zal dan moedig de consequenties moeten trekken. Maar dan kan ik het gepraat over 'vuile handen' niet plaatsen. Het lijkt me meer spelen met sarte-iaanse woorden dan evangelisch. Ik vrees dat je dialectisch moet denken om het anders te stellen.

En zo heeft men gesteld: uw radicale neen betekent metterdaad een oproep tot dienstweigeren, als u het tenminste serieus meent.

Nee, zegt Diekerhof, ik meen het wel serieus en ik wil geen enkel compromis, maar ik roep niet op tot dienstweigering. Ik blijf loyaal.

Ook met Diekerhof loopt de overheid geen risico. Maar op dit standpunt laat hij dienstplichtige militairen en beroepspersoneel met het mes in de buik zitten, en het is nota bene het zwaard van het Evangelie. Ik kan het niet anders zien dan dat dit standpunt innerlijk tegenstrijdig is, erger ook een vorm van konformisme, een verzwakking van de eis van het Evangelie. Als alles vanuit het Evangelie 'ter sprake' komt, dan ook alles vanuit dat Evangelie 'tot een beslissing'. En als op dit punt door de auteur de term 'spanning' wordt ingevoerd, dan is 'de natuur' (loyaliteit aan de militaire orde) sterker dan 'de leer' (de eis van het Evangelie). Zeker er is voortdurende spanning in het leven van christenen, ze kunnen niet de wereld uitstappen. Maar ze moeten wel God meer gehoorzaam zijn dan mensen, zelfs met de inzet van hun leven. Als de concrete situatie zo ligt is loyaliteit verraad.

J. Snijder

¹⁾ „Een vuile verrader” door J. H. Diekerhof, Amboboeken. Utrecht 1966. f 8.90.

DE CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE KERK IN JAPAN II

Over de oorsprong

De kerk die de naam draagt welke hierboven staat is ruim twintig jaar oud. Zij is met haar huidige naam geïnstitueerd in april 1946. Na de tweede wereldoorlog.

Het christendom was in Japan al veel eerder gebracht. Op het eind van de vorige eeuw werd door onderscheidene protestantse kerken zendingswerk in Japan verricht. Het begon in 1886. Het jaar van de Doleantie bij ons. Aanvankelijk was deze zendingsarbeid, die verricht werd grotendeels door zendelingen die uit de Amerikaanse presbyteriaanse of Calvinistische kerken kwamen, in haar basis getrouw aan de reformato- rische confessies. Tegen het eind van de vorige eeuw en in het begin van deze eeuw werd deze arbeid geïnfecteerd door de schriffkritiek van de tweede helft van de 19e eeuw. In het begin van onze eeuw drong vooral het zogenaamde „social gospel” deze zendingskringen binnen. Dit was een Amerikaanse vorm van vrijzinnigheid. Men meende dat het evangelie van betekenis was voor de omzetting van de maatschappijvormen in socialistische en zelfs in communistisch-marxistische zin. De Here Jezus was niet de Zoon Gods die ons tot verzoening en tot verlossing in de schriftuurlijke betekenis van deze begrippen gezonden is, maar Hij was een revolutionair die gekomen was om hetgeen krom was in de maatschappelijke structuren recht te maken. En daarmee was Hij bezig door de verbreiding van het evangelie. Het evangelie werkte als een revolutionaire leer.

Natuurlijk ontmoetten deze vrijzinnige denkbeelden in de zendingskringen óók sterke weerstanden. Onder de zendelingen in Japan, die weerstand boden aan deze infiltratie van vrijzinnige denkbeelden, was een aanmerkelijk aantal zendelingen, afkomstig uit de presbyteriaanse kerken uit het zuiden van de Ver. Staten, uit die streken, die geleden hadden tengevolge van de slavenoorlog, economisch ontredde, tengevolge van deze oorlog en de opheffing van de slavernij. Deze staten waren zoals men dat noemt conservatiever dan de noordelijke staten. Ook de presbyteriaanse kerken in de zuidelijke staten waren en zijn tot nu behoudender dan de presbyteriaanse kerken in de noordelijke staten. Welnu deze zendelingen hebben de krachtigste bron gevormd van gereformerd zendingswerk onder de Japanse bevolking in de tijd van het begin van deze eeuw. Resultaat van deze arbeid is geweest dat er in Japan een klein aantal Japanse predikanten was die de gereformeerde belijdenis waren toegedaan. Deze groepering van gereformeerden werd versterkt door sommigen die onder de bekering van de geschriften van wijlen dr J. Gresham Machen gekomen waren. Gresham Machen was een van de meest bekende strijders op theologisch terrein voor de bewaring van de schriftuurlijk gereformeerde confessionaliteit in de noordelijke staten. Hij was hoogleraar aan Princeton in de twintig jaren van deze eeuw. In 1929 werd hij als hoogleraar afgezet vanwege zijn rechtzinnigheid. Dat wil zeggen vanwege z'n strijdbare rechtzinnigheid.

Toen kwam de tweede wereldoorlog. Tengevolge van een regeringsbesluit werden alle protestantse kerken in één organisatie verenigd. Van vrijzinnig tot rechtzinnig. Deze organisatie staat bekend als de Nihon Kirisuto Kyodan — de Verenigde Kerk van Christus in Japan. De gereformeerden konden in deze kerkelijke situatie niet berusten. Zodra de tweede wereldoorlog voorbij was, scheidden sommigen zich van deze Verenigde Kerk af en institueerden de Nihon Kirisuto Kaikakuha — de Christ. Geref. Kerk van Japan. Dat was in april 1946.

Deze naam heeft helemaal niets te maken met de Christ. Geref. Kerk in Amerika (the Christian Reformed Church) en nog minder met de Christ. Geref. Kerken in Nederland. Destijds bestonden er geen relaties met de Christ. Geref. Kerk in Amerika. Nu wordt er van de zijde van de Christ. Geref. Kerk in Amerika zendingsarbeid verricht in Japan en bestaan uit dien hoofde natuurlijk wel betrekkingen zoals die vanzelfsprekend in een heidens land wel moeten bestaan tussen allen die dezelfde Heiland belijden en dezelfde reformato- rische confessionele grondslag hebben.

De theologische hogeschool

In de stad Kobe hebben deze kerken een eigen

inrichting voor de opleiding tot de dienst des Woords. Die is opgericht in 1907 door de toenmalige Amerikaanse presbyteriaanse zending. Sedert de oprichting is er een groot aantal diena- ren des Woords opgeleid op de gereformeerde grondslag van het Woord der Schriften als het onwankelbare profetische Woord. De afgestudeerden van deze school vormen een belangrijk percentage van de predikanten van de Christ. Geref. Kerk en van de docenten van tegenwoordig. De school staat onder zeggenschap van de generale synode van de kerken. De gebouwen zijn eigendom van de kerken en een geschenk van de presbyteriaanse kerken van de Ver. Staten die de school indertijd hebben gesticht. De beroemde Kagawa heeft aan deze school gestudeerd. De docenten zijn nu allen Japanners als ik het wel heb. Tot voor kort was er onder hen nog één Amerikaan, een zendeling uit de presbyteriaanse kerken van de zuidelijke staten, dr W. E. McIlwaine, die nu met emeritaat is.

Studenten kwamen niet alleen uit Japan; ook uit andere landen in het Verre Oosten, zo uit Korea. Niet weinigen van de in Kobe afgestudeerden zijn teneinde hun studie te voltooien naar het Westen gegaan voor een tijd vooral naar de Verenigde Staten. Deze mensen zijn terdege op de hoogte van de verschillende theologische richtingen van onze tijd. Zij zijn geen gereformeerden die het maar zijn omdat het hun aan hun theologische school zo geleerd is. Zij staan uit overtuiging tegenover de vrijzinnige richtingen van het hedendaags ecumenisme op de basis van de geref. confessie.

De confessionele grondslag

Ik schreef daar over de gereformeerde confessie. Goed verstaan. De confessie of belijdenis van deze Christ. Geref. Kerk wordt niet gevormd door de Drie Formulieren van enigheid van de Nederlandse gereformeerde Kerken, maar door de drie formulieren van de Engelse en Amerikaanse gereformeerde of presbyteriaanse kerken. Dat zijn de belijdenis van Westminster en de twee Catechismi van Westminster namelijk de Grotere en de Kortere. (Larger and Shorter.)

En als kerkorde hebben deze kerken niet de Kerkorde van Dordrecht afkomstig met z'n onderscheidene aanvullingen, die bij ons in gebruik is, maar de kerkorde die bij de Engelse en Amerikaanse geref. kerken in gebruik is. The Presbyterian Form of Church Government.

Dit is de confessionele grondslag en de kerkorde van de hedendaagse rechtzinnige gereformeerden en presbyterianen in de Ver. Staten voorzover deze niet van Nederlandse maar van Engelse oorsprong zijn. Dit is ook de confessionele grondslag van de Orth. Presbyter Kerk in de Ver. Staten, met welke kerk de Canadese Geref. Kerken op het ogenblik zulk een aange- naam en broederlijk contact onderhouden blij- kens hetgeen ds Selles van Chatham, Ontario in Canada daarvan onlangs in een artikel in het Geref. Gezinsblad mededeelde. Er zijn tussen de Westminster belijdenis en kerkorde enerzijds en de Drie Formulieren anderzijds verschillen. Aan- merkelijke verschillen. Maar die verschillen be- hoeven niet te verhinderen het één zijn in het onvoorwaardelijk buigen voor het gezag van de heilige Schrift. Het belijden van één Heer, één geloof, één doop. Men moet er voor waken dat men dit wat ds Selles schreef en wat wij met instemming citeerden, niet beplakt met het etiket van „relativisme”. Het is het geenszins en het beplakken met dit etiket doet dienst om de broe- ders die één Heer, één geloof en één doop belij- den uit elkaar te drijven en tegen elkaar over te stellen als vijanden in plaats van als broeders in de Here.

De groei

De Christ. Geref. Kerk begon in april 1946 zeer klein. Met 8 predikanten en 3 ouderlingen en in totaal 200 leden verdeeld over onderscheidene steden en dorpen. In december 1964 waren er in totaal 68 predikanten en 123 ouderlingen en meer dan 4000 leden. Naar uitbreiding wordt gestaan door ijverige zendingsarbeid en evangelie- ver- breiding door Japanse evangelisten. Er zijn vier classicale ressorten. Samen vormen deze ressorten minder dan een derde deel van het hele ding zo uit te breiden dat er zo mogelijk zelf- Japanse gebied. Belangrijkste doel is op het ogenblik het netwerk van evangelie-verbrei- standige kerkjes, die zichzelf kunnen onderhou- den, komen in alle hoeken van Japan. Voor deze

arbeid van de verbreiding van het evangelie zoekt men vooral studenten en ook wel industrie-arbeiders, die bekwaam en bereid zijn zich voor dit werk onder de Japanse bevolking geheel te geven en in te zetten.

De salariëring van deze werkers in de evangelisatie-arbeid is gering. Een tiener kan gemakkelijk meer per maand verdienen dan de 15.000 yen die een evangelist als maandsalaris ontvangt. De groei en uitbreiding van de kerk is voor een belangrijk deel aan deze arbeid te danken. Voorts is er het zendingswerk dat door zendelingen vanuit het buitenland wordt verricht. Daar zijn de zendelingen van de bovengenoemde Orth. Presbyt. en van de presbyt. kerken uit het zuiden van de Ver. Staten en tegenwoordig ook van de zijde van de Christ. Kerk in Amerika. Al deze zendingsarbeid wordt verricht in nauwe en broederlijke samenwerking met de Japanse Christ. Geref. Kerk. Ook in deze zin dat voor al deze zendelingen het adres van de ware kerk in Japan deze kerk is.

Calvijn-vertaling

In Japan bestaat al jaren een stichting die beoogt de werken van Calvijn in de Japanse taal over te brengen. Uit de „Mededelingen” van deze stichting van december 1965 neem ik over het bericht, dat de Institutie in juli van dat jaar gereed gekomen is.

De vertaler is de jonge dominé Nobuo Watanabe wiens vrouw lerares is teneinde hem dit vertaalwerk mogelijk te maken. Toen ter gelegenheid van deze gebeurtenis de vertaler in Nagoya een lezing hield bleek de opkomst groter te zijn dan ooit tevoren bij soortgelijke lezingen in deze stad.

Grote voortgang is voorts gemaakt met de verschijning van de commentaren van Calvijn. Sedert 1962 zijn verschenen de commentaren op Galaten-Efeze (1962). In 1963 de Brieven van Petrus, Judas en Johannes; de Tweede Brief aan de Corinthiërs en het Evangelie van Johannes als deel I. In 1965 het Evangelie van Johannes deel II. Hebreërs en Jakobus zou in 1966 verschijnen volgens plan. Voor 1962 waren al commentaren verschenen zodat alle commentaren N.T. naar ik meen nu verschenen zijn. De stichting heeft nu in de tweede plaats plannen om in twee delen tractaten en opstellen, en in drie afzonderlijke delen, preken van Calvijn te doen verschijnen. Een deel met tractaten is reeds ter drukkerij.

De ontvangst van de werken van Calvijn in Japan was indrukwekkend en gaat voort indrukwekkend te zijn. Eerder verschenen delen van de Institutie zijn al voor de vijfde keer herdrukt. Het totaal aantal afzonderlijke afdelingen van de delen van de Institutie dat verkocht is, heeft de 15.000 bereikt. Bijna al de delen van de commentaren zijn al een keer herdrukt. Het verbazingwekkende is dat deze delen worden gelezen niet alleen door dominees en leraren, maar ook door gewone mensen die zich niet met theologie en literatuur plegen bezig te houden. En door tieners, huisvrouwen, werklieden en lieden van allerlei beroepen. Klaarblijkelijk voorzien Calvijns werken in een nood in verband met de verbreiding van het evangelie. Steeds meer blijkt uit de antwoord-kaarten die in elk deel meegaan, en die worden ingezonden, dat vele mensen ook Calvijns commentaren op het Oude Testament zouden willen bezitten.

Het comité van de stichting dat dit moet bekijken heeft deze zaak van de vertaling van Calvijns commentaren op het Oude Testament in de Japanse taal in overweging en heeft bij wijze van proef besloten om althans enkele van deze commentaren te publiceren in vertaling. Als een derde fase hoopt men er toe te komen althans de commentaren op Genesis (in 2 delen) en op de Psalmen in 5 delen uit te geven. Op het ogenblik is dit vanwege de financiën nog niet mogelijk. Drukkosten zijn gestegen. De prijzen van de boeken zijn zo laag mogelijk gehouden teneinde ook de mensen met lagere inkomens in staat te stellen ze aan te schaffen. Onder deze laatste vallen vooral predikanten. De winstmarge is dientengevolge zo gering dat het oorspronkelijk geïnvesteerde kapitaal pas na een tweede druk er uit komt. Daardoor heeft de stichting geen kapitaal beschikbaar voor een onderneming als deze studie. Daarvoor zal geld moeten komen van vrienden en belangstellenden voor dit prachtige werk.

J. Meester

De kerken der Waldenzen in de negentiende eeuw (slot)

Met het herstel van de overmachtige positie van de R.K. kerk en haar instituten keerde de

oude terreur in alle hevigheid terug.

In 1851 werd er een nieuw Rooms Katholiek diocees van Pinerolo ingesteld. De eerste bisschop in dit diocees, Monseigneur Charvaz, een fanatiek tegenstander van de Waldenzen, liet er geen twijfel over bestaan, dat hij, zolang de oude edicten van kracht waren, van zijn kant alles zou doen om ze stipt na te leven en te doen naleven. De duimschroeven werden dus weer aangedraaid. Dit drong zelfs door tot Zuid-Afrika, waar de Boeren de verdrukte Waldenzen een asyl aanboden. Ook het beruchte Instituut voor het kidnappen van kinderen werd op de oude leest gesteld.

De laatste nakomelinge van Henri Arnaud, de beroemde vrijheidsstrijder en predikant der Waldenzen, een blind kind van 11 jaar, werd in het Instituut gevangen gehouden ondanks de protesten van de ouders, die er niet in slaagden, haar daaruit vrij te krijgen. In Turijn werd de 17 jaar oude dochter van de Nederlandse ambassadeur in een convent opgenomen. Al de protesten van haar vader en van de Nederlandse regering en alle pogingen om haar in vrijheidstelling te verkrijgen, faalden volkomen.

Een aantal jaren geleden was de zoon van een Engelse kapitein van een Marineschip op dezelfde manier ook gekidnapt in Nice. Alleen het dreigement van de kapitein, dat wanneer zijn zoon niet in vrijheid zou worden gesteld, hij de stad zou beschieten, bewerkte in dat geval de teruggave van het kind aan de ouders.

Wij delen dit niet mee, uit een zucht naar sensatie om gruwelverhalen op te dissen, maar om onze lezers ervan te doordringen hoe zelfs nog in de eerste helft van de 19e eeuw de geestelijke terreur van de R.K. Kerk, te Rome residerend, oppermachtig als ze was, in alle felheid woedde.

Er ging evenwel in Europa iets veranderen en dit zou ook Italië niet onberoerd laten. De dagen van de oude absolute monarchie waren geteld en de druk op de koning nam toe.

Deze was gedwongen om een nieuw concept van grondwet te accepteren, dat grote vrijheden liet aan de burgers. De R.K. kerk kwam hier tegen in hevige oppositie. Maar ook zij kon niet verhinderen, dat de koning gedwongen werd om alle vroegere edicten tegen de Waldenzen in te trekken.

Het Emancipatie-decreet van 17 februari 1848 bepaalde, dat de Waldenzen alle burgerlijke en politieke rechten zouden genieten van alle burgers, dat zij toegelaten zouden worden tot alle scholen, inclusief de universitaire opleidingsinstituten en ook wetenschappelijke graden zouden kunnen verwerven. Niets wordt evenwel veranderd in de uitoefening van hun godsdienst en van de door hen onderhouden scholen.

De vreugde bij de Waldenzen was onbeschrijfelijk en de nieuwe Grondwet scheen hun positie nu eens en voor altijd veilig gesteld en geregeld te hebben. De Italiaanse steden wilden hun koning voor de afkondiging van deze Grondwet in een feestelijke optocht hun dank betuigen. En volgens wens van allen marcheerden daarbij voorop de Waldenzen onder het motief: zo lange tijd zijt gij de laatsten geweest, vandaag zult gij de eersten zijn.

Bij het voorbij marcheren van het defilé voor de koning, te paard gezeten en omgeven door zijn ministers en generaals, ging een luid hoera voor de Waldenzen op.

Maar wie nu zou denken, dat daarmee voor de Waldenzen inderdaad de vrijheid en de gelijkheid als burgers van de staat zou zijn verkregen, zou zich deerlijk hebben vergist. Alles zou immers afhangen van de plaats, die de R.K. kerk in de nieuwe Grondwet zich toebedeeld zou zien.

Welnu, toen de nieuwe Grondwet werd afgekondigd, bleek het eerste artikel dit te bevelen: de Katholieke, Apostolische, Roomse godsdienst is de enige godsdienst van de staat. De nu bestaande secten zijn getolereerd overeenkomstig de wet.

De betekenis van deze woorden is overduidelijk: geen gelijke positie hadden de Waldenzen, maar zij werden alleen geduld als een secte.

Dit neemt evenwel niet weg, dat de Waldenzen, nu zij zich overal in Italië konden vestigen en hun bestaan konden leiden, zich het Woord Gods niet schaamden en overal vrijmoedig getuigden van het heilig Evangelie. En deze evangelisatie-arbeid had tot zegenrijk gevolg, dat overal in Italië nu gemeenten ontstonden. Van 1848 tot 1868 ontstonden kerken in Turijn, Aosta, Milaan, Como, Brescia, Venetië, Genua, Florence, Pisa Leighorn, Messina, Palermo en Catania.

Van 1868 tot 1908 kwamen daarbij de kerken van Rome, Napels, Bergamo, Mantova, Verona, Sabremo, Siena, Abricia, Bari, Reggio, Calabria.

Hoe beperkt de vrijheid dus ook was, zij werd terdege benut en het effect was zegenrijk. De kerken der Waldenzen groeiden tegen de onderdrukking in. De stille onderdrukking en achteruitzetting ging onverzwakt door. Maar ook nu en hier bleek, dat het Woord Gods niet kan worden weerstaan, omdat het het Woord is van de Almachtige God en van Zijn Geest, die niets en niemand kan weerstaan, zelfs Rome niet!

P. Groen

PERSSCHOUW

Belijdenis doen . . . . .

In het kerkblad van de Geref. Kerk van Oldenzaal schreef ds Bakker het volgende artikelje over het doen van belijdenis.

Onlangs vroeg een belijdeniscatechisante mij of ze wel belijdenis zou mogen doen.

Op mijn wedervraag: „Waarom niet?” zei ze: „Ja, ziet U: Ik weet zo heel weinig af van de kwesties, die er in de kerken aan de orde zijn”. Ze was nl. van mening, dat ieder, die belijdenis doet, ook duidelijk moet weten aan welke kant hij of zij moet staan bij een bepaalde controvers. Misschien zijn er meer jonge mensen, die er ook zo over denken. Jonge mensen dus, die door de moeilijkheden in onze kerken weerhouden worden om „de Heere de hand te geven”.

Vandaar, dat ik over deze zaak iets zeggen wil in de kerkbode.

Want men heeft het bij het verkeerde eind, wanneer men denkt: Ik moet eerst op de hoogte zijn van alle kerkelijke problemen, voordat ik belijdenis doe. Dat is net zo verkeerd als de redenering: Ik moet eerst een beetje beter leven, voordat ik avondmaal durf te vieren.

Mijn antwoord aan de vraagster was: „Laten we het formulier voor de openbare belijdenis des geloofs eens heel rustig lezen”. En toen we daar mee klaar waren, zei ik: „Kijk, dat vraagt de kerk aan een ieder, die belijdenis gaat doen; niets meer, niets minder. Ieder, die op de gestelde vragen van dit formulier „Ja” kan zeggen, die kan en mag belijdenis doen”.

Mét dat ik dit schrijf, herinner ik me, dat er enkele jaren geleden eens een probleem omtrent het doen van belijdenis geweest is.

Ik doel op het verschil tussen Ds. G. Visse en br. Zijlstra.

Br. Zijlstra stelde het ongeveer zo: Wie belijdenis doet, legt een eed af op de drie formulieren van enigheid; een eed, die zelfs geldt tot op de punten en komma's toe. Ds. Visse daarentegen wees naar het formulier voor openbare belijdenis des geloofs, waarin bij de eerste vraag „de artikelen van het Chr. geloof” genoemd worden; die artikelen zijn, zo zei hij: de 12 artikelen of apostolische geloofsbelijdenis en daarop geeft men zijn ja-woord.

Het komt me voor, dat, wanneer onze officiële kerkelijke papieren het hebben over: de artikelen des christelijken geloofs, daarmee metterdaad de zg. 12 artikelen worden bedoeld. Ik zeg daarom 's Zondagsmiddags vaak: „We belijden nu ons geloof met de woorden van de artikelen van het christelijke geloof”, en U weet, dan volgen de 12 artikelen.

Waarom worden die in het formulier om openbare belijdenis des geloofs af te leggen genoemd? Waarom juist die en niet bv. de drie formulieren?

Me dunkt, dat het antwoord nogal duidelijk kan zijn. Belijdenis doen is namelijk niet: ja-zeggen tegen een stel kerkelijke formulieren. Maar belijdenis doen is heel eenvoudig: Ja-zeggen tot God, tot de drie-enige God, de God van je doop. En in geen enkel ander belijdenisgeschrift komt de belijdenis omtrent de drie-enige God meer uit, dan juist in de twaalf artikelen. Op de vraag van de Catechismus: Hoe worden deze artikelen gedeeld? is het antwoord: In drie delen: Van God de Vader, God de Zoon en God de Heilige Geest.

Het lag voor de hand, dat onze vaders, juist omdat belijdenis doen een Ja-zeggen is tot de persoonlijke God, „de artikelen van het christelijke geloof” noemden, en die alleen. Maar, omdat belijdenis doen ja-zeggen is tot God, daarom heeft het afleggen van de openbare geloofsbelijdenis consequenties voor: de waardering van de drie formulieren van enigheid, het bijbellezen, de kerkgang, de kerkelijke bijdrage, ons verkeer onder de mensen, ons huwelijk en noem verder maar op.

Laten we de dingen toch op hun plaats laten staan en ze niet op de kop zetten.

KERKNIEUWS

Beroepen te London en Watford (Ont. Can.) en te Orangeville (Ont. Can.): Ds. W. Wierenga te Zuidbroek en Veendam; te Edmonton (Alta): Ds. D. de Jong te Brampton (Ont.).

Aangenomen naar Vlaardingen: Ds. M. van Dooren te Axel.

Bedankt voor Nagele: Ds. G. Mulders te Murmerwoude; voor Hoogezand-Sappemeer en voor Monte Alegre (Brazilië): Ds. W. Wierenga te Zuidbroek en Veendam.

Ds. J. Poutsma. Op zondag 16 april j.l. bevestigde Ds. J. Spijker van Rotterdam-Kralingen, Ds. J. Poutsma als predikant te Nijenga-Opeinde. Als tekst voor de prediking had hij gekozen: 1 Tim. 6 : 11-14. In de middagdienst bediende Ds. Poutsma het Woord uit Openb. 1 : 4-5a. Na de dienst werd hij door verschillende aanwezigen toegesproken.

Ds. M. Brandes. Zondag 16 april j.l. vond de bevestiging plaats van Ds. M. Brandes als predikant te Hengelo. Zijn bevestiger, Ds. D. Noort van Tiel en Zaltbommel, preekte over de tekst 1 Tim. 4 : 15-16. 's Middags deed Ds. Brandes intrede met een preek over Jer. 1 : 9-12. Na de dienst richtten enkele afgevaardigden nog het woord tot de nieuwe predikant.

Ds. M. K. Drost. Op zondag 16 april j.l. nam Ds. Drost met een predikatie over Fil. 4 : 6-7 afscheid van zijn gemeente te Mariënberg. De volgende dag werd hem een afscheidsavond aangeboden door de kerkeraad en de gemeente.

Ds. R. Brands. De classis Gouda-Leiden-Woerden deed uitspraak inzake een bezwaarschrift tegen de ondertekening van de z.g.n. Open Brief, door Ds. R. Brands te Oegstgeest. Hoewel de classis van oordeel was, dat in het bezwaarschrift niet was bewezen, „dat drs. R. Brands een „ideologie van de wereldkerk” zou leren en de „gereformeerde leer” zou disputabel stellen” — waarbij rekening werd gehouden met een verklaring die Ds. Brands op de classis had afgelegd — sprak ze uit, „dat de kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Oegstgeest er bij drs. Brands ernstig op heeft aan te dringen, dat hij zijn handtekening onder de „Open Brief” terugneemt”.

P.S. Overijssel inzake Kampen. „De Particuliere Synode van Overijssel van 15 maart 1967 in voortgezette zitting bijeen op 30 maart en 1 april 1967;

kennis genomen hebbende van een bezwaarschrift van Prof. J. Kamphuis tegen een uitspraak van de classis Kampen van 2 februari 1967 in welke uitspraak zijn bezwaar wordt afgewezen tegen een, ook in revisie gehandhaafde, uitspraak van de Gereformeerde Kerk te Kampen en van een zevental bijlagen;

Gelet op diens verzoek, dat de P.S. uitspreke, „dat de classis Kampen ten onrechte voorbij is gegaan aan de ook aan haar vergadering overgelegde argumentatie, op grond waarvan ondergetekende Ds. J. O. Mulder te Kampen bij diens kerkeraad — ook de kerkeraad van ondergetekende — heeft aangeklaagd van kwaad herderschap op grond van verloochening der Vrijmaking als een genadig werk des Heeren tot reformatie van Zijn kerk, zonder daarvoor binnen de geloofsgemeenschap van de kerk, die de weg der vrijmaking als van God geboden is gegaan, bewijsgronden uit de Heilige Schrift bij te brengen”;

Constaterende, dat de classis voornoemd inderdaad aan de opgemelde bewijsvoering is voorbijgegaan;

Overwegende

1. dat Ds. J. O. Mulder door het plaatsen van zijn handtekening onder de Open brief aan de Tehuis-gemeente te Groningen zich mede verantwoordelijk heeft gesteld voor de inhoud, waarin naast bepaalde positieve uitspraken over de vrijmaking, ook en vooral discriminerend gesproken wordt over het geloof dat „het tot een confessionele aangelegenheid (werd) herleid, dat de bedding van Christus' kerkvergaderende activiteit via de vrijgemaakte kerken loopt”, en waarin o.a. t.a.v. de situatie van heden gewezen wordt op de leiding van Christus naar het niveau van de wereldkerk, welk spreken naar het vals oecumenisme riekt.

2. dat daarmee onmiskenbaar in de Open Brief voornoemd, wordt ingegaan tegen hetgeen door de meeste vergaderingen onzer kerken bij her-

haling is uitgesproken, dat de vrijmaking is geschied naar de N.G.B. art. 28, conform de H. Schrift zoals overvloedig blijkt o.a. uit de officiële stukken, t.w. de acta van de Generale Synode van Groningen 1946, (art. 136 en 247, bijlage XIV, XVI), Amersfoort 1948 (art. 89), Kampen 1951 (art. 74), Assen 1961 (Open Brief);

3. dat het in de ook door Ds. J. O. Mulder ondertekende Open Brief gediscrimineerde zgn. vrijmakingsgeloof op geen enkele wijze vanuit het Woord Gods of de Belijdenis wordt aangevochten of zelfs een ernstige poging daartoe wordt gedaan, terwijl toch juist op wie afwijkt van het sub 2 aangeduide gevoelen, de bewijslast rust;

Van oordeel, dat hier een zeer ernstige zaak in 't geding is gebracht, die het **bestaansrecht** van de vrijgemaakte kerken raakt, hetwelk voor ons onomstotelijk vaststaat;

Sprekt uit, dat de classis zich over de bovenbedoelde argumentatie van appèllant had behoren uit te spreken.

II. **Voorts gelet** op het verzoek van appèllant om uit te spreken (mutatis mutandis) wat hij aan de classis Kampen verzoekt uit te spreken in zijn bezwaarschrift d.d. 12 jan. 1967;

a. dat de kerkeraad van Kampen ten onrechte aan de oproep tot verootmoediging en berouw, als in de brief van 5 dec. 1966 gesteld, geen gehoor heeft gegeven en alsnog van 's Heerenwege geroepen is daartoe te komen;

b. dat de kerkeraad van Kampen ten onrechte het verzoek door ondergetekende gedaan in zijn brief van 5 dec. om met Ds. J. O. Mulder te handelen als daar aangegeven, heeft verworpen;

c. dat de kerkeraad ten onrechte, juist als raad ener **vrijgemaakte** gereformeerde kerk van ondergetekende Schriftbewijs eist, dat in de openlijke verloochening van de vrijmaking als genadig door de Heere geschonken kerkreformatie, Ds. Mulder als kwade herder openbaar is geworden, die de kudde niet vergadert, maar verstrooit;

d. dat de kerkeraad het ten onrechte doet voorkomen als zou ondergetekende in en door zijn beschuldiging aan het adres van Ds. Mulder aan een niet verbindende **beschouwing** over de vrijmaking willen binden;

e. dat de kerkeraad ten onrechte ondergetekende ervan heeft beschuldigd Ds. Mulder te hebben geschorst en afgezet door in zijn aanklacht te spreken van „kwade herder”;

f. dat de kerkeraad ten onrechte de eis stelde, dat eerst de brief van 5 dec. 1966 „van tafel moest voor eventueel met Ds. Mulder over de inhoud van de Open Brief gesproken zou worden, omdat hierin een feitelijke ontkenning ligt van des kerkerads eigen roeping van toezicht op en tucht over ambtsdragers”;

IIa. **Constaterende** dat de classis voornoemd deze verzoeken a tot f of afgewezen of niet behandeld heeft vanwege het niet aanvaarden van de bewijslast, zowel wat de beschuldiging inzake de ondertekening van de Open brief aanbelangt als wat de roeping tot eventuele tuchthandeling aangaat, welke beide ten nauwste met elkaar samenhangen;

Besluit het in de vragen gestelde alsnog in behandeling te nemen.

IIb. Voorts constaterende,

1. dat appèllant Ds. J. O. Mulder kwalificeert als „een kwade herder”;

2. dat de kerkeraad voor deze kwalificatie bewijs eist uit de Schrift;

3. dat appèllant van oordeel is, dat de argumentatie voor deze kwalificatie gelegen is in de inhoud van de Open Brief, mede door Ds. J. O. Mulder ondertekend;

Overwegende

1. dat de kerkeraad ten onrechte Schriftbewijs vraagt van wat uit het **feit** van de handtekening zelf kan blijken, terwijl het bewijs voor het onschriftuurlijke in de Open Brief voor een vrijgemaakte kerkeraad niet expressis verbis behoort te worden geleverd;

2. dat het spreken van de kerkeraad met Ds. J. O. Mulder over de inhoud van de Open Brief behoort te geschieden krachtens eigen ambtelijke roeping, onafhankelijk van de ter tafel gebrachte brief (zie sub f; insgelijks sub b.);

Sprekt uit

1. dat de classis ten onrechte heeft uitgesproken dat de kerkeraad terecht naar Schriftbewijs heeft gevraagd;

2. dat de kerkeraad de brief van 5 dec. '66 alsnog in behandeling behoort te nemen.

IIc. **Voorts constaterende** dat het „schorsen en afzetten”, genoemd in sub e in de kerkelijke rechtshandel slechts toebehoort aan een kerkelijke vergadering;

Sprekt uit

dat deze terminologie niet behoort gebruikt te worden ter aanduiding van een persoonlijke onttrekking aan iemands ambtsdienst.

Besluit hiervan kennis te geven aan

appèllant,
de kerkeraad van Kampen,
Ds. J. O. Mulder
en de classis Kampen.

De vergadering bidt de broeders de wijsheid des Geestes toe, om met erkenning van wat niet naar de wil des Heeren is geweest, elkander te hervinden in de enigheid des geloofs, tot lof van onzen God en Zaligmaker. Die een gaarne vergevend God is, opdat de vrede in de kerken bevorderd worde, tot heil ook van de plaatselijke gemeente”.

Generale Synode. Dinsdag 18 en woensdag 19 april j.l. hield de Generale Synode zich voornamelijk bezig met het rapport inzake de Psalmberijming. Op woensdagavond resulteerden de besprekingen in het volgende besluit:

De generale synode enz.,

kennis genomen hebbende van:

1. het rapport van de generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964/65, deel III,

2. een schrijven van de brs. J. Klein Fzn. en J. D. W. Veltkamp te Haarlem, d.d. 28 maart 1967,

3. een schrijven van de raad van de gereformeerde kerk te Rotterdam-C, d.d. 5 april 1967,

constateert:

a. dat de toetsing van het psalter-1949 nog steeds niet is afgerond, in de zin, door de generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964/65 bedoeld;

b. dat te verwachten is, dat in de loop van het jaar 1967 de definitieve tekst van de berijming van de Interkerkelijke Stichting voor de Psalmberijming zal verschijnen;

c. dat deputaten bij hun kennismaken en toetsen van de eerste vijf en twintig psalmen van de onder b. berijming reeds op ernstige bezwaren gestuit zijn;

en is van oordeel:

a. dat in de huidige situatie de afronding van de toetsing van het psalter 1949 geen zin heeft;

b. dat vele leden onzer kerken met de berijming van de I.K.S. in aanraking zullen komen, zodat toetsing van deze berijming op korte termijn door de kerken en door deputaten zeer noodzakelijk is, opdat in 1970 samen te komen generale synode tot een afsluitend oordeel in dezen zal kunnen komen;

c. dat voortgaande verzameling en beoordeling van nieuw ingekomen berijmingen geboden is en blijft, opdat te zijner tijd eventueel worde bezien of uit al wat aan berijmingen is verzameld een complete psalmberijming is te vormen;

en zij besluit:

A. ten spoedigste opnieuw deputaten voor de psalmberijming te benoemen met als opdracht:

a. 1. aanstonds — naar de eisen door de generale synode te Rotterdam-Delfshaven 1964/1965 gesteld (acta art. 477 b sub overweegt 2) — de toetsing van de berijming van de Interkerkelijke Stichting voor de Psalmberijming in haar geheel ter hand te nemen;

2. de kerken te verzoeken van genoemde berijming kennis te nemen en deze, zoals ze daar ligt, te toetsen op haar al of niet aanvaardbaarheid en eventuele opmerkingen voor 1 oktober 1968 aan het adres van deputaten kenbaar te maken;

3. de ingekomen opmerkingen te toetsen;

4. door middel van „waarnemers” in de werkcommissie van de onder 1 genoemde stichting bij de afronding van haar arbeid zo mogelijk invloed te doen gelden;

b. voort te gaan met de beoordeling van de proeven van berijming, die voorhanden zijn of alsnog komen;

c. van hun werk en resultaten de kerken en de eerstvolgende generale synode verslag uit te brengen, minstens een half jaar voor de aanvang van die synode;

B. de toetsing van het psalter-1949 thans te laten rusten;

C. van deze constateringen, oordelen en besluiten kennis te geven aan:

1. de te benoemen deputaten, met bijvoeging van het rapport;

2. de broeders J. Klein Fzn. en J. D. W. Veltkamp te Haarlem,

3. de raad van de gereformeerde kerk te Rotterdam-C.,

4. de interkerkelijke stichting voor de psalmberijming.

Diezelfde avond werd eveneens een besluit ge-

nomen inzake de Liturgische Formulieren, dat als volgt luidt:

De Generale synode enz.,

constaterende:

dat, volgens hun eigen verklaring deputaten er niet in geslaagd zijn de hun opgedragen arbeid tijdig te voltooien en aan de kerken toe te zenden,

overwegende, dat in een belangrijke materie als herziening van de Liturgische Formulieren aan de kerken gelegenheid moet geboden worden zich uit te spreken,

a. dat het vanwege de late toezending van het rapport van deputaten voor deze Generale Synode niet wel mogelijk is zich uit te spreken over en besluiten te nemen terzake van het resultaat van de arbeid van deputaten;

b. dat het daarom ook voorbarig is voor de Generale Synode het concept Verkort Heilig Avondmaalsformulier van de kerk te Oostzaan te beoordelen;

c. dat het nodig is, dat de arbeid van deputaten wordt voorgezet, totdat alle Liturgische Formulieren — allereerst de meest gebruikte — in hedendaags Nederlands zijn overgezet;

d. dat het nodig is, dat de kerkeraden tijdig inzage krijgen ook van deze voort te zetten arbeid van deputaten om in-tijds hun oordeel aan de volgende Generale Synode ter kennis te kunnen brengen.

Besluit

A. Deputaten dank te zeggen voor hun arbeid.

B. De voorgelegde ontwerpen om genoemde redenen niet te beoordelen en de kerken alsnog de gelegenheid te geven haar oordeel aan nieuwe-benoemen deputaten kenbaar te maken vóór 1 juli 1968.

C. Opnieuw deputaten te benoemen met de opdracht:

1. behalven het Doopsformulier alle Liturgische formulieren — allereerst de meest gebruikte — te stellen in hedendaags Nederlands,

2. eventuele opmerkingen uit de kerken desgewenst te verwerken,

3. het resultaat van hun arbeid minstens een half jaar vóór de aanvang van de volgende Generale Synode te zenden aan de kerken.

D. Het geheel van dit besluit ter kennis te brengen van

a. deputaten benoemd door de Generale Synode van Rotterdam- Delfshaven 1964/1965,

b. nieuw te benoemen deputaten,

c. de Gereformeerde Kerk te Oostzaan.

In de zittingen van vrijdag 21 april j.l. werden in comité-vergaderingen bepaalde zaken betreffende de Theologische Hogeschool behandeld (o.a. honoraria hoogleraren) en in openbare zitting een bezwaarschrift tegen een uitspraak van de P.S. Friesland 1965, dat werd afgewezen.

Zendings-convent Zuid-Holland. Zaterdag 15 april j.l. nam het Zending-convent Zuid-Holland de volgende voorstellen van het Bestuur aan:

I. Het bestuur stelt voor, het door de kerk van **Kempton Park** begonnen zendingswerk onder de Indiërs te steunen met een totale bijdrage van f 25.000.— te verdelen over 3 jaar, onder voorwaarde van rapportering aan het Convent.

II. Het Zuid-Hollands Zendingconvent, in vergadering bijeen op zaterdag 15 april 1967.

besluit: onder beding van 's Heren zegen, over te gaan tot **zelfstandige** Zendingarbeid in het gebied Nqutu, gelegen in de provincie **Natal** in Zuid-Afrika, grenzend aan het terrein, dat thans door de kerk van **Haarlem** en de met haar samenwerkende kerken bearbeid wordt.

Bij de keuze van dit terrein **overweegt** het Convent!

a. Het gebied **Nqutu**, met haar talrijke bevolking, roept om bearbeiding.

b. Er is een concreet en dringend verzoek van de kerk van **Haarlem**, dit gebied als zendingsterrein te kiezen, omdat zending **W. H. Kurpershoek** zegen op zijn arbeid ondervindt en, mede met het oog op aflossing tijdens verlofperiodes, steun in zijn arbeid nodig heeft.

c. Keuze van dit terrein betekent: gaan naar een gebied, dat niet geheel onbekend is, en waar de Zuid-Hollandse zending kan worden ingeleid door Ds. Kurpershoek, en gebruik kan maken van diens ervaring in de arbeid onder de Naturellen in dit gebied.

Weliswaar betreft het Convent dat „die Gereformeerde Kerken in Suid-Afrika”, langs welke, in verband met een besluit van de Z.-Afrikaanse regering, slechts een zendinggebied in **Natal** verkregen kan worden, gemeend heeft de volgende voorwaarden te moeten stellen:

1. In zij sendingsbeleid en -methodes mag Ds. X, nie in strijd handel met die van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika, soos neergelê in Sinodale besluite en Sendingsorde nie;

2. Die vergunning geld alleen, so lank Ds. X se arbeid in die Republiek van S.-Afrika nie afbreuk doen aan die Sendingswerk of aan die Kerklike lewe van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika nie;

3. Hierdie vergunning geld alleen vir die Geref. Kerk (onderh. art. 31 D.K.O.) geïnstitueer word, maak vanselfsprekend deel uit van die kerkverband van die **nie-blanke Geref. Kerk is S.A.**

Hierdie besluit doen geen afbreuk aan die plaatslike kerk se selfstandigheid ooreenkomstig Art. 31 D.K.O. nie.

Het Convent is echter erkentelijk voor het feit, dat als nadere stipulatie aanvaard is:

a. Met betrekking tot voorw. 1: „dat de onder-tekening geldt het zendingsbeleid en de zendingsmethoden, zoals die **tot op heden** zijn neergelegd in synodale besluiten en zendingsorde van die Geref. Kerke in S.A. **en voorzover deze betrekking hebben** op de door de regering van de republiek S. A. ge-eiste garantie's;

b. Met betrekking tot voorw. 2: dat aan die voorwaarde wordt voldaan, wanneer wij verklaren, dat de taak van onze zending **niet zal zijn, onder de blanken een Vrije Geref. Kerk te stichten**, maar onder de naturellen het Evangelie van onze Here Jezus Christus te verkondigen.

Mede gelet op het nadrukkelijk schriftuurlijk beding van Art. 31 K.O. in voorwaarde 4: acht het Convent het mogelijk, dat onder Gods gunst, kerken van de Here Jezus Christus door de prediking van zijn evangelie onder de Bantoe's ontstaan en voortbestaan.

Tenslotte heeft het Convent overwogen, dat in de jarenlange zendingsarbeid door de kerken van **Haarlem** en **Kampen** in Zuid-Afrika gericht, gebleken is, dat deze voorwaarden tot op heden geen enkele wijze de vrijheid van de evangelie-prediking en de opleiding van Bantoe-helpers en 't gebruik van eigen leerboeken in de weg hebben gestaan, en voorts, dat deze zendingsarbeid door de Here aanvankelijk met zegen is bekroond.

Het besluit daarom, de gestelde voorwaarden, zoals zij nader door de kerk van Haarlem zijn gestipuleerd, indien nodig, te aanvaarden, en alles te doen wat nodig is, om te komen tot het beroepen van een zending en de aanpak van de arbeid der evangelie-verkondiging onder de naturellen in Nqutu.

ADRESSEN

Ds. C. Rupke, Schipborgerweg 45, Zuidlaren; **kand. J. C. Post**, Hoofdstraat 126, Pieterburen; **Berkum:** boekhouder: L. Eilander, Boerendamserweg 10, Berkum (post Zwolle).

V.G.S. WAGENINGEN

Het bestuur van de Vereniging van Gereformeerde Studenten te Wageningen heeft de eer u mee te delen, dat het tijdens de Algemene Ledenvergadering van 13 april 1967 in de volgende samenstelling is geïnstalleerd.

K. Mulder, praeses. H. Hidding, abactis. L. Boer, fiscus.

Het abactiaat is gevestigd: Diedenweg 167, Wageningen.

Vakantieadres: U. E. Bruiningstr. 11, Emmen.

**BETALING ABONNEMENTSGELDEN
"OPBOUW"**

Met 1 april begon de 11e jaargang van "Opbouw".

Mogen we de lezers verzoeken hun abonnementsgelden te gireren op postrek. 2 3 3 1 1 7 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist, met vermelding voor "Opbouw".

Ten overvloede vermelden we nog even de prijs.

Voor een geheel jaar f 12,—

Voor een half jaar f 6,—

Studenten betalen f 8,—

voor een geheel jaar

Buitenland f 15,—

Australië per luchtpost f 40,—

Andere landen per luchtpost f 25,—

Mogen we op uw medewerking rekenen?

Hartelijk dank! De administratie

Redactieleden:

Ds. H. AMELINK, Dr. J. BOSCH,
P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Drs.
J. G. VAN OORD, Dr. P. G. SMELIK,
Prof. C. VEENHOF, Ds. G. VISEE

Adres van de Redactie:

Ds. H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Telef. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg,
Slotlaan 220, Zeist. Telef. 03404-12452

Abonnementsprijs

f 12.— per jaar (bij vooruitbetaling)

Zeist. Giro 233117.

Advertentieprijs 20 ct. per mm

Familieberichten 15 ct. per mm

De redactie verzoekt u dringend bij eventuele correspondentie te letten op het nieuwe adres.

Heden nam de HERE tot Zich in de ouderdom van 85 jaar onze lieve vader en grootvader

JAN VAN WIJK

sinds 27 januari 1938 weduwnaar van

Aaltje Willemine Veenstra.

Wij dan, gerechtvaardigd uit het geloof, hebben vrede met God door onzen Here Jezus Christus. Romeinen 5 : 1

Assen: H. VAN WIJK

A. VAN WIJK

Amstelveen: H. D. VAN WIJK

G. VAN WIJK-TIGELAAR

Assen: E. VAN WIJK

J. VAN WIJK

W. J. VAN WIJK

M. H. M. VAN WIJK-

UBELS

en kleinkinderen

Assen, 21 april 1967

Molendwarsstraat 15.

De **Stichting Gereformeerde Kinderbescherming** vraagt voor haar administratie een

BOEKHOUD(ST)ER

die in staat is zelfstandig te werken en een boekhoudmachine kan bedienen.

Vereisten: tenminste in het bezit van een praktijkdiploma boekhouden; ervaring en organisatorisch inzicht.

Indiensttreding: uiterlijk 1 augustus a.s.

Eigenhandig geschreven sollicitaties vóór 20 mei a.s. te richten aan het bestuur der Stichting: Beatrixlaan 37, Ede.

VAKANTIE NUNSPEET

Gedeelte huis te huur tot 6 personen van

10-20 mei, 17 juni-1 juli en na 19 augustus.

Vlak bij bos en kerk.

Adres: Uit en Thuis, Dr. Schutlaan 13, Nunspeet. Tel. 03412 - 2283.

NOG VOORRADIG,

de brochure

WET EN EVANGELIE

waarin opgenomen een drietal referaten welke werden gehouden op de vergaderingen van de Gereformeerde Persvereniging "Opbouw" van 1 mei 1965 en 29 januari 1966

door:

DS. H. AMELINK

T. JONGSMA, arts

DS. J. KEUNING

Uitgave van de Persvereniging "Opbouw".

Prijs 60 cent.

10 exemplaren f 5,—. 20 exemplaren f 8,—.

Bestellingen per giro no. 44 83 67 t.n.v. de penningmeester van de Ger. Persver. "Opbouw", van Lynden van Sandenburglaan 16 te Utrecht.